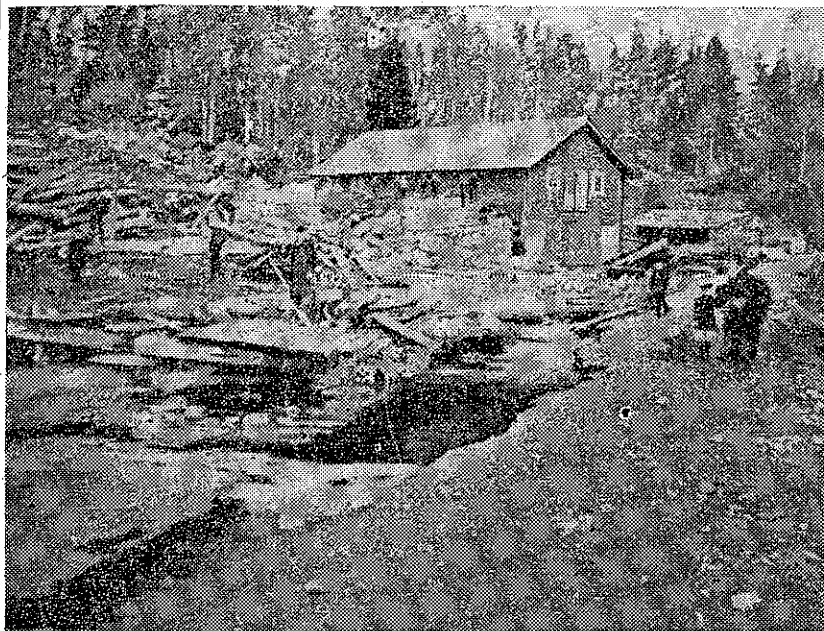

Från Sommen vid sekelskiftet

Räckebo såg efter översvämningen 1908.

Det påstås att bland vägar i vårt land skall den, som går mellan Gränna och Ödeshög, vara den vackraste. Detta är måhända sant. Men den som en vacker sommar dag reser vägen mellan Tranås och Boxholm, skall finna att även här finns partier av obestridlig naturskönhet. Särskilt om sträckan Sommen—Boxholm kan detta sägas. Och ännu vackrare var vägen enligt mitt förmenande i seklets och min ungdom. Som exempel kan nämnas den s. k. Lugnabacken.

Men här i gränstrakterna mellan Småland och Östergötland fördes fordom ofta ett vilt och oordentligt leverne. Forbönderna, som skulle vägen fram, fann det oftast rådligast att slå sig samman i följen, för säkerhetens skull. Ett sådant namn som Helvetets portar antyder att det ingalunda var endast idyllen, som blomnade. Vid Tenbäcken kunde det hända, att de vägfarande försågs med så starka drycker, att det sedan blev en lätt sak att i den ödsliga skogen norr därom, plundra dem på både reskassa och egendom. Något av denna mentalitet levde kvar in på senare tid. Det berättas av dem, som var unga för 50 år sedan, att ett vanligt nöje för dem

på söndagsmorgnarna var, att räkna blodfläckarna på vägen som vittnade om hur pass livliga föregående kvälls bataljer varit. Suporgier och vilda slagsmål var vanliga förströelser vid veckohelgen. Vid Kapten och Kannan kunde det hända att det mesta av avlöningen hamnade för t. ex. arbetet vid Holmbergs såg vid Rasselfall. En avlöning, som vid denna tid rörde sig kring 16, 18 eller upp till 20 öre i timmen. När ångaren Carl Johan gjorde sina lustturer, hände det, att kaptenen måste ta brandsprutan till hjälp för att upprätthålla ordningen ombord.

Från Boxholm kom armstarka smeder till Sommen för att handgripligt göra upp gammalt groll eller för att pröva krafterna mot nya motståndare. Sågverksarbetarna i Sommen kunde antagas som goda sådana. Även från andra håll kunde det dyka upp kämpar, som inte lät skämta med sig så mycket, förrän smockan dallrade i luften.

En sorglustig historia berättas om en lantman, som brukade besöka samhället emellanåt. På hemvägen var det inte mannen som körde hästen, utan hästen som körde mannen. Vid de talrika

grindarna blev han dock stående, tills någon kom och öppnade, då färdens fortsatte till nästa grind o. s. v. I regel slutade det lyckligt hemma på gårdsplanen!

En uppfinningsrik handelsman hade kommit på den idén, att när han hade både brännvin och öl hemma till salu, hissade han flaggan i topp, men fanns det bara det ena, svävade fanan på halv stång.

1885 bildades Sommens baptistförsamling, och 1890 blåbandsföreningen. De grep in med »Elias anda och kraft». Hustru och barn fick nu ofta glädjas åt att far blivit nykter och snäll. Dock varade sällheten ofta inte längre än till följande lördag. Då bröts kanske alla heliga löften, frestelserna blev för svåra, men på måndagen vaknade åter besinningen. Mången blev dock vunnen på allvar, och de helnyktras antal växte. Det kunde anordnas stora sommarfester, då upp till 600 personer samlades. Blåbandsföreningens fest på Stall-

berga kulle första söndagen i augusti, var en sådan stormönstring. Från Boxholm kom nu Sångarbröderna med friska, starka röster, och kapten Ernst Liljedahl lät sin våltalighet flöda. Torr-lagda lustresor på Carl Johan rönt livligt deltagande, levnadsvillkoren syntes förbättrade. Med landsfiskal Sigurd Piras bistånd blev det så småningom endast till-låtet att servera öl till spisande gäster på platsens näringsställe.

När järnvägstrafiken kom igång i slutet av förra seklet, blev det mera allmänt känt, att Sommen var en plats med skönhet. Stationen förlades invid sjöstranden. Förmodligen räknades med en livlig ångbåtstrafik och varutransport på sjön Sommen. Det var ju planer på att t. o. m. utvidga trafiken genom en kanal till Kinda. Sommen började komma i ropet, sommargästernas tid började. Det blev livligt i samhället, och glada skratt genljöd över sjön under vackra sommarkvällar. På Lindön fanns en tid en dansbana, och Vargfällebergen på andra sidan lockade till upptäcktsfärder. Bland dem, som på den tiden brukade ses här om somrarna, kan nämnas assessor Bratt, Ivan Bratts far, Liedbergius på Hjalmarströ, häradshövding Gustafsson på Villa Våga, konstnär Krouthén, apotekare Berggren och andra med familjer och tjänstefolk.

från gamla sidan

Ett original i sitt slag var patron Lilja. Han hade varit arrendator på kronohemmanet Grytbäcken och höll styvt på den självtagna titeln. Sedan han blivit änkeman, lämnade han lantbruket åt sitt öde och bedrev handel med fisk, som han köpte upp utefter sjön, med lump och diverse. Stor och lång, ingav han alltid en viss respekt i traktens småpojkar, som han kunde både intressera och hålla på avstånd. Han uppträdde vanligen i en rock, som nästan nådde till marken, stövlar och »luvamössa» och spred omkring sig en vanvårdnadens odör och ofta även skräck med sin tordönsstämma. »Gå hem te era fattie föräldra», var ett uttryck, som han kunde ta till, när pojkarna blev för närgångna. Lilja tycks ha allt mer förfallit till dryckenskap, sönerna reste till Amerika, och själv slutade patron Lilja sina dagar på Säby ålderdomshem.

1908 inträffade en liten naturkatastrof i stil med den senaste vårens vattenflöde. Den gången var det dammbyggnaden vid Räckebro såg, som inte stod rycken utan gav vika, varvid vattenmassorna svämmade över hela det lägre belägna området. Trehörnavägen raserades, och järnvägs-skenorna hängde i luften. En hästskjuts på vägen, lastad med handelsvaror, möttes av störtfloden. Häst och skjutskarl räddade sig upp på det torra, men lådor och tunnor flöt omkring på vattnet och mjölsäckarna gick förlorade.

Sommen ligger bra till för handel med trävaror. Den gamla snickerifabriken Ydria förvandlar numera virket till lädämnen, och där Räckebro såg förr var belägen, har E. Baard byggt sin mössfabrik. Ett modernt samhälle har växt upp, där landsvägen fordom drog fram med sjön på ena sidan och skogen på den andra. Mycket av det gamla håller på att försvinna, men fortfarande är Sommens samhälle en idyll, ett sommarparadis. S. E.

80-årig båtbyggare i Blåvik

T. P. 106 12/9-51. T. P.

David Samuelsson, Hagaberg.

Vi hade en lärare, när jag gick i skolan här i Blåvik, som vi kallade »Springskollärarn». Andersson hette han. Han använde aldrig grunden att gå igenom, utan han tog alltid ett skutt över staketet.

En dag sa han till oss barn: Nu ska vi gå ut och se, om vi hittar någon huggorm. Vi drog iväg. Och mycket riktigt. I ett stenrör i närheten, där ålderdomshemmet nu ligger, fann vi, vad vi sökte. Han är inte farlig, om man bara aktar sig för huvudet, sa läraren, och tog en grenklyka, som han stack över huvudet på ormen. Så började han utförligt demonstrera ormens gifttänder, visade oss giftblåsorna och petade med fingrarna i gapet, så giftet dröp om händerna på honom. Så här är det inte farligt, men om jag stryker av det på din såriga fot, så kan det bli det, sa han, och vände sig till en av pojkarna, som hade skadat sig. Den lektionen den tog, den kommer David Samuelsson ihåg, fast han är 80 år nu om fredag.

— Det var knapert i många stugor på den tiden. Hur min mor klarade av det, när far dog, då jag var 3½ år, det förstår jag knappt. Vi var tre syskon och bodde i Häggarp då. Det var att tidigt ge sig ut i förvärvsarbete, och det enda var att ta plats på gårdarna, där det behövdes hjälp. Jag kom till Röhälla i Säby socken och Hårdaholmen och till Röhälla igen. Så var jag hos häradsskattmästare Andersson i Övrarp och hos Per i Blåvik. 1896 gifte vi oss, Linda och jag, och sedan bodde vi i Tranås ungefär ett år. När vi kom tillbaka till Blåvik arrenderade vi först dagsverkstor-

pet Lund, som då lydde under Blåvik och ägdes av Pontin i Skedevi. 1910 bytte vi till oss Hallen i stället, och där bodde vi i 14 år, till dess vi byggde här 1924.

Samuelsson byggde huset alldeles själv av virke, som var köpt och hemkördes från Boxholm. Endast murare behövde anlitas, men hantlangare var han själv. Hagaberg var det första ställe, som byggdes invid vägen i kyrkbyn, där sedan några hus till och sommarstugor byggts.

— Vad har Samuelsson sysslat med, sedan han kom hit?

— Det har varit slöjd av olika slag, som tillverkning av timmeråk, ärjekrok och redskap samt lagning av alla slags lantbruksredskap. För detta ändamål uppfördes en snickarebod och en liten smedja på gårdstomten.

— Och båtar, hur länge har Samuelsson byggt sådana?

— Det har jag hållit på med rätt länge. Redan när vi bodde i Lund och Hallen gick jag bort och gjorde båtar på dagsverke. Det tog ungefär en vecka att göra ett »sommaskipp», och för det hade jag två kronor i dagspenning. Och när jag släppte till virket tog jag 35 kronor för de första. Det är skillnad mot nu. Men virket är ju också så dyrt numera. Bortåt 100 kronor går det till. 1903 kr. var det senaste priset för en båt, och det är nu i sommar, som den sista kommit till. Det är nog ett 75—100-tal båtar allt som allt. Samuelsson har inte fört bok över tillverkningen och är lite försiktig med att nämna siffror. Minnet sviker kanske också ibland, och då får mor i huset komma och ge besked.

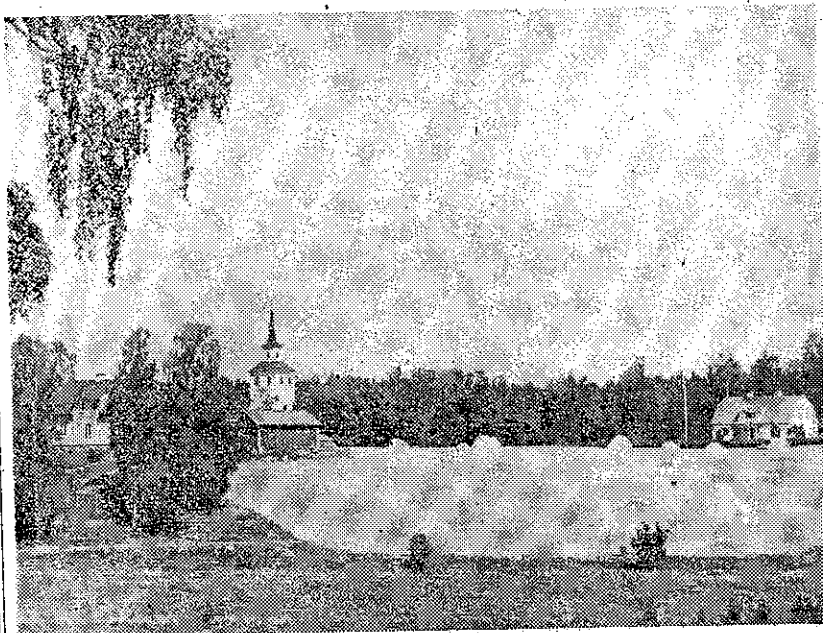
Nu har han ett skjul nere vid sjöstranden, där han rätt ofta sträcker en köl till ett nytt skepp. — Fast det går förstås lite långsammare nu, än vad det gjorde förr i tiden.

— Och när Elis var med... Den gamle kan inte nämna sonens namn utan att röra till tårar. Han omkom vid en olyckshändelse för rätt många år sedan.

— Och nu har ni det gott och bra här i Hagaberg?

— Tack vare pensionen! Den är då verkligen en välsignad sak. Hur alla gamla här i socknen skulle klara sig utan den, det förstår inte jag. Det märks att det ligger verklig tacksamhet bakom orden. Därmed ta vi farväl av den gemytliga och språksamme hedersmannen för denna gång. S. E.

82-åriga Blåvik inför kommunsammanslagningen

Blåviks kyrka med kyrkskolan t. v. ålderdomshemmet t. h.

Blåvik har som kommun räknat inte någon lång historia. Den kom till genom utbrytningen från Ekeby och Torpa år 1868, och är således Östergötlands yngsta kommun. Det mesta togs från Ekeby, och det var väl därför det inom socknen talades om, att det riktiga skulle ha varit att återgå till Ekeby—Boxholm vid kommunsammanslagningen. Så blev det nu inte. Saken vann aldrig riktigt gehör på högre ort.

Huvudmotiveringen till den nya kommunens bildande var som i äldsta tider av kyrklig karaktär. Folket i dessa bygder hade för långt till kyrkan, vilket i dessa tider av ny andlig livaktighet var ett svårt missförhållande. En av de allra första uppgifterna för den nya kommunens folk blev därför att bygga sin egen kyrka, som fick sin plats på en vacker udde invid sjön Sommen. 1873, i juni månad stod den färdig att invigas. Invid kyrkan fanns då redan en skola, kyrkskolan, uppförd samtidigt som kommunbildningen var färdig, 1868. Den norra delen

av socknen fick sin skola i Karlstorp. Denna blev dock så småningom för liten för sitt ändamål, och så byggdes i närheten av den gamla Arrebo skola år 1935. Ett eget ålderdomshem fick kommunen 1922, och detta uppfördes invid kyrkan. De båda skolorna har särskilt haft att bröta sig med den svårighet, som be-
stämmer långa och besvärliga skolvä-

gar. Så har t. ex. barn från Tingkullanäs under hela skoltiden måst färdas över en vik av Sommen för att komma till skolan, och från Arnäs, dit inga vägar leder från Blåvik, har barnen måst anlita sjövägen till Torpöns folkskola. Från Storhagen bl. a. är det en rätt dålig skolväg på bortåt en mil. Detta gör att skolorna har måst behållas som halvtidsläsande ända tills nu. Hur stor kommunen kommer att ordna med dessa frågor, återstår att se.

Ålderdomshemmet står sedan oktober månad i år öde och tomt. I brist på pensionärer uppsades föreståndarinnan, som sökte sig en liknande befattning på annat håll. Nu

A. J. Andersson, Håreholmen, som den längsta tiden innehaft uppdraget som kommunalstämмо- och kommunalnämndsordförande.

går hemmet ovissa öden till mötes. Ska det bli församlingshem eller pensionärshem? Eller något annat?

Boxholms AB är den störste hemmansägaren och arbetsgivaren i Blåviks kommun. Och som skogen står tät till långt in på stugknutarna, har avverkning och körning blivit en folkets huvudnäring. Genom bolagets försorg har de flesta vägarna genom socknen blivit anlagda. Förra året kom en ny väg hastigt och lustigt till stånd genom kärr och moras mellan London och Ljungstorp, c:a 3 km. Kommunens ekonomi har varit god utan att sägas varit lysande. Någon större kostnad för byggnader har det inte varit. Kyrkan gick till 10.500 kronor, men därav skänktes 5.000 kronor av den på sin tid bemärkte fältkamrer Bergman. Kyrkskolan drog en kostnad av 1.340 kronor och ålderdomshemmet skänktes i sin helhet av Boxholms AB. Den mesta kostnaden krävde Arrebo skola, som gick till 20.000 kronor, varav ännu återstår en liten skuld. Fattigvården har ej dragit några större summor och ej heller barnavården. En del om- och tillbyggnader har naturligtvis under tidernas lopp varit nödvändiga.

Invånarantalet, som 1880 var 522 personer, har sjunkit till 244 i december 1951.

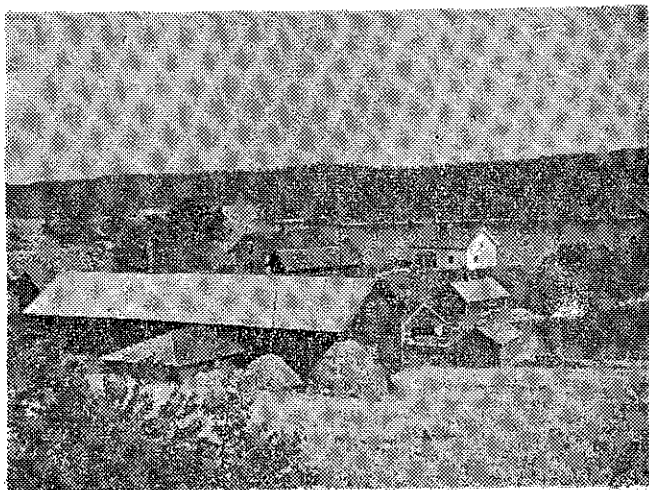
Vem som var kommunens förste stämмо- och kommunalnämndsordförande är svårt att säga. Men Johan Carlsson och J. A. Hörling har innehaft uppdragen och den längsta tiden hemmansägaren A. J. Andersson, Håreholmen. Han efterträddes av komminister Martin Hjelte och efter hans flyttning 1948 har Andersson d. y., Erik, gått i sin faders fotspår. Det blir nu hans uppgift att avsluta Blåviks kommunala regentlängd och jämte vice ordföranden, nämndeman Hugo Johansson, föra Blåviksdelens talan i den nya Södra Göstrings kommun.

Kommunens isolerade läge har varit ett problem i alla tider. Här har dock det påståendet besannats, att vatten icke blott skiljer, utan även förenar. De flesta förbindelserna har gått sjöledes, särskilt till Tranås. För den norra delen av socknen har Boxholm varit mötesplatsen. Vad som just nu är det mest påtagliga behovet är dock bättre landförbindelser åt det hållet. Och i bilarnas och bussarnas tidevarv borde det väl ej vara omöjligt att realisera ett för befolkningen så pass viktigt önskemål.

S. L.

T.T. 145. 27.6.52

En rundvandring bland Blåviks historiska minnen

Tingkullanäs gård, dit ingen farbar väg leder.

På ett avstånd av omkring 3 kilometer från Blåviks kyrka norrut ses ett par vita gårdar skimra i solen. Det ser inbjudande ut, ett vackert motiv från en målarens pensel, ett lockande mål för en upptäcktsfärd. Det är gården Tingkullanäs. En motorbåt för oss raskt dit, men skulle vi fara landsvägen vore det värre. Då vore vägsträckan ungefär 4 mil, och då finge vi ändå gå till fots sista biten, eftersom körväg saknas till gården. Tingkullanäs ligger nämligen på en långt åt söder utskjutande udde i sjön Sommen.

Fröken Gerda Davidsson är gammal i gårde och vet en hel del om äldre tider. Hon är sondotter till den gamle Gustaf Elg, på sin tid en mäktig man i bygden, kyrkovård och nämndeman. Han var helt blind på sista tiden och avled vid 95 års ålder 1933. Fröken Davidssons farmor berättade bl. a. att sagnen förtäljde, att här en gång i tiden verkliga hällits något slag av ting, varför gårdens rätta namn nog är Tingkullanäs och inte Tinkullanäs, som det ibland uppges. Förra året fann lantbrukare Roland Johansson, som med sin syster bor i den ena av de båda gårdarna, en vacker stenxya under arbetet ut på en åker. Men fröken Davidsson är inte sämre. Hon kommer fram med en stenxya, av något grövre kaliber, som hennes far, David Gustafsson, hittat. Och själv har hon funnit en sten av någon lösare art, och som ser ut att vara formad och bearbetad. En hel del möbler och husgeråd från gångna tider har fröken Davidsson kvar i sin ågo. En vacker moraklocka står ett hörn och stolar, bord och skåp talar sitt tysta språk om äldre tiders sinne för stil och konstfärdighet. Bland de många husen, som hör till gården, av olika storlek och utseende, hittar vi även en gammal linbastu med näver- och torvtak.

Mitt för Tingkullanäs invid vägen Blåvik—Boxholm, just där en mindre väg tar av till Hässelbäcken, finns ett minnesmärke från ännu äldre tider. Det är en s. k. jättegröta, som dock för ovanlighetens skull går rakt in i berget i vågrät riktning i stället för, som vanligen är fallet, neråt. Urholkningen är runt och jämnt svarvad och rätt djup. Naturen kan även den ibland visa sig en smula nyckfull. Eller hur skall detta kunna förklaras? Ett större exemplar av istidens jättegrötor kan ses invid vägen Bostorp—Flanholt mitt för Stensjön. Platsen är tydligt utmärkt med ett litet staket alldeles invid vägkanten. Den är både vidare och djupare, men även här syns en mindre urholkning till höger, som går in i berget. På motsatta sidan om vägen, mot sjön, ligger flera mossbelupna stenrosen i skogsmarken. Förmodligen är det fråga om vanliga odlingsrosen. Men i så fall kan man nog här med skäl tala om mycket gammal odling.

Vid fortsatt vandring kommer vi snart in på en nyanlagd väg, som leder från Ljungstorp till London. Invid det sistnämnda stället i en hage tycks jätten själv ha hamnat. Atminstone ser det ut, som skulle hans huvud sticka upp där ovan jord. De rätt kantiga anletsdragen avtecknar sig tydligt mot den lju-

sa bakgrunden. Ett av de många av istidens jättekast, flyttblocken, som trakten är så rik på.

På Sandviks ägor, närmare kyrkbyn, finner vi så till sist resterna av en gammal farköst, en s. k. ekstock. Den gamle kyrkovården berättar, att i hans barndom låg den vid en mindre sjö i närheten, Stocksjön. Men för några år sedan skötte den forslas till ett hembygdsmuseum i en östgötastad. Den kom emellertid aldrig så långt utan hamnade här, nära sjön Sommen, där den sedan blivit liggande. Nu är den illa medfaren och torde knappast längre vara sjöduglig. Men en gång i tiden har den nog haft sin uppgift att fylla. Och för nutidens människor med motorsmätter i sina öron påminner den om en tid, då livet troligen flöt i jämnare fåror än nu. En tid då människorna lärde av naturen och levde i nära förening med den.

Nu mera går det en väg från stora vägen vid Flaskarp över till det 3 km. söder om kyrkan belägna Liljeholmens gamla herresäte invid sjön Sommen. Detta ställe hette fordom Ringshult ända till fram på 1600-talet, då Christer Lillie döpte om det efter sitt namn. Fram till 1863, när Blåviks kommun bildades, hörde denna landsdel till Torpa socken. Det var lång kyrkväg dit, och för ett vara säkra på att inte komma för sent till gudstjänsten, brukade signal avges från Ringshult, när kyrkofolket satte sig i båtarna för att ge sig iväg. Då först fick första ringningen börja. Helt säkert behövde dock ej gudstjänsterna i Torpa fördröjas av Ringshultsfolket, ty ordning och punktlighet hör ju till de höge herrars dygder. Eftersom Torpa kyrka ej syns från Liljeholmen, det är 1 mil dit, förmedlades signalerna över Torpön. I Blåviks kyrktorn hänger nu en mindre kyrkklocka, som en gång i tiden funnits på Liljeholmen, troligen använd som vällingklocka. Den brukades i Blåvik innan den nuvarande klockan anskaffades, och den bär följande inskrift:

"Major W. Gabriel Gyllenstål Herre till Sommenäs, Aspenäs, Sommevick, Lindekulla W Frw Maria Margaretha och Burgal Fenehielm Anno 1687."

Närmaste granne till Liljeholmen är Håreholmen. Även det namnet är omtvistat. Ibland förekommer formen Hårdaholmen. Det namnets uppkomst kan möjligen försvaras och förklaras på följande sätt. Enligt kända uppgifter levde i dessa trakter i mitten av 1700-talet Nils Leopard Hård, som bl. a. ägde Ångaryd i Säby. Han lät bygga om den gården med timrade väggar och brutet tak. Av liknande utseende är även Håreholmens boningshus, som dessutom på en bjälke bär årtalet 1737. Det kan antagas att denne Hård även rätt om och givit denna gården namn. Namnet Hålaholma lär dock ha förekommit i ännu tidigare handskrifter, varför några påståenden med bestämdhet i detta fallet ej kan göras.

Det stora flyttblocket vid London, Blåvik.

Vägen går nu vidare förbi Ringstaberget och Blåviks gård, varefter vi snart är åter vid utgångspunkten, Blåviks snart 80-åriga kyrka. S. L.

Glimtar från gamla Sommen och från samhället av i dag

9.9.52. T.T.

Sommens samhälle före sekelskiftet.

Får vi presentera Sommen 1952 och Sommen av en något äldre årgång — 1899. Jämför de båda bilderna och kom inte sedan och säg, att det lilla stationssamhället, numera förort till Tranås stad, stått på samma ställe och stampat. Det skiljer femtiotre år mellan de båda korten. Båda bilderna är tagna från samma ställe, alltså från nuvarande Sommens Lådfabriks fabriksbyggnad. Det yngre kortet gör dock inte samhället rättvisa; den lummiga grönskan skymmer de flesta husen på ostslutningen mot sjön. Men vi tyckte det skulle vara trevligt med en jämförelse.

Låt oss gå tillbaka till år 1899. Hur såg samhället ut? Ja, det framgår ju av bilden, kan man naturligtvis säga. Men vad kameraobjektivet inte avslöjar, är hur livet levdes här uppe i det karga Holaveden. Många säger att det var ett friskt och sunt liv och framförallt roligt. Andra säger att det var ett förskräckligt orerande i det lilla samhället. Har man förstätt rätt, så var det nog så och så med ordningen. Ett par krogar fanns det helt naturligt, och var fanns det inte sådana på den tiden! Krogarna hette Käppen och Kännan. Och där fick man mot klingande valutar våtvaror. Mest dracks väl egentligen öl, men det var starkt på den tiden och räckte nog till för att sätta sinnena i svallning. Så slogs man också. Sommenborna blev så småningom rätt skickliga i nävskamp. Men de hade gruvliga motståndare. Boxholmar var aldrig ohägrade för ett nappatag. Från Tenbäcken hände det också understundom att starka och oförvagna män ville ta itu med samhällsborna. Slagsmålsantal en lördagskväll beräknades på söndagsmorgonen — då blodfläckarna räknades.

Affärer fanns det två. Aron Magnussons speceri- och diversehandel och Bröderna Lantz, även kallad "Lanza-boa". De räckte väl till. Ett tjugotal kåkar var allt som fanns vid den tiden och invånareantalet var väl omkring hundra. Utanför affärshuset hade handlarna satt upp var sin fotogenlampa. Det var hela belysningen i samhället. Omkring det något primitiva gatuljuset samlades man gärna för att ventileras ett och annat.

Huvudnäringen var då som nu skogshandlingen. Ett par sägar fanns, men just vid denna tid började flera industrier så smått komma. Dörrfabriken Ydria startades och Sommens Möbelfabrik daterar sig från denna tid. På sjön var det livligt värre. Ångbåtar i flertal tuffade i ett och i hamnen arbetades skift. Jämfört med den tidens sjöfart är det nästan söndagsfrid som råder nu.

Samhällets föreningsliv var inte så omfattande. Sommens baptistförsamling och blåbandsföreningen var de första på platsen. Det skulle så småningom bli en hel del.

De femtio åren som förflutit sedan dess har inte gått Sommens samhälle spårlöst förbi. Med traditionell småländsk energi har dess bebyggare skapat ett gott samhälle. En och annan kverulant kanske instämmer i Nils

Ferlins ord: "Det var lustiga år, men med slätkammat hår nivåeringen gjorde entré. Och så blev det så här: vi är lika som bär. Kan ni se något särskilt i de?" Men vi tar inte detta så allvarligt. I dag är Sommen ett modernt samhälle och fyller de flesta krav på hur ett sådant skall se ut.

En sak har i varje fall dagens Sommen, gemensamt med det gamla och det är — idyllen. Den har inte försvunnit i tidens hets utan dröjt kvar i vardagens verklighetsbetonade värld.

Teng.

Lev i nuet!

För någon tid sedan mötte jag Lena och hennes föräldrar utanför Zoologiska trädgården. Den lilla flickan hoppade och dansade av förväntan. Hon är fyra år och kommer från landsorten, därför har hon aldrig förr sett de stora djuren annat än i sin bilderbok.

— Se, ropade pappan, då de kommit in, påfågeln sprider ut stjärten för att säga goddag till dig.

Lena sprang fram till den första inhägnaden, men hon hade absolut inte tid att se riktigt på fåglarna och på de små rådjuren, ty mamman hade sagt henne, att aporna var det roligaste i hela trädgården, och dem glädde hon sig mest åt att se. De vuxna blev mycket fortare trötta på att titta på aporna än Lena. För att få henne bort därifrån, lockade hennes mamma med björningen, men innan Lena hade hunnit göra hälften av sina frågor om den lille björnen, kom pappa att tänka på, att det var just nu, som sjölejonen skulle utfodras. De skyndade sig dit, men ännu medan dessa höll på att äta sin frukost, kom mamma med en anmärkning om, att de absolut inte fick glömma bort att titta på elefanten — och på detta vis fortgick det. Hela tiden blev den upplevelse, som kunde varit stor och spännande, förstörd genom förespejlingen om någonting, som kanske var ännu bättre. Den lilla fick inte lov att njuta riktigt av ett enda ting. Nuets glädje förminskades hela tiden av känslan att det gällde att hinna med nästa — och inte i något enda fall var det nästa bättre, det var bara anmumlunda.

Då vi gick ut, ville flickan gärna se det hela en gång till — men det hade man inte tid till, man skulle hinna med mycket den dagen.

— Du kan kanske få komma igen nästa år, tröstade Lenas mor.

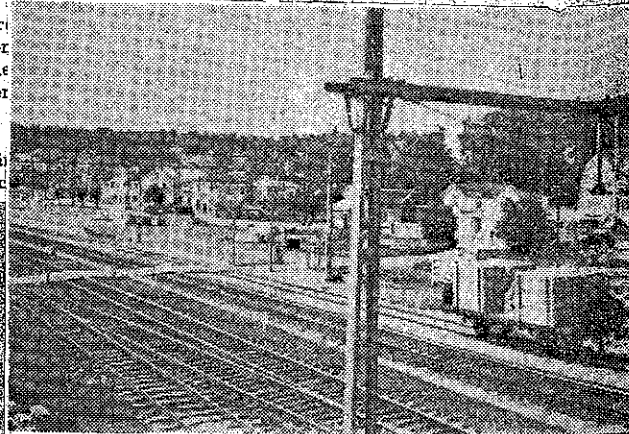
Många barn har det liksom Lena — inte bara i Zoologiska

trädgården, utan i alla barndomar. I vägen mot ett riktigt teoretiskt och praktiskt liv, de sig till, då så mycket

De lever alldeles för mycket på förväntningar, och det gör de ofta hela livet igenom. I pubertetsåldern längtar de bara efter att bli vuxna och självständiga, senare längtar de — i varje fall de unga flickorna — efter att bli gifta och få barn, och när barnen kommit så långt, gläder de sig åt, att dessa skall bli vuxna, så att det blir mindre arbete med dem osv. — tills det en vakker dag inte är så mycket mer att glädja sig åt.

I våra dagar är det en konst att lära sina barn att glädja sig åt det, som ligger i nuet. Men det skulle gå lättare, om man själv inte vore alltför rastlös och jagad. Från starten har nämligen barn förmåga och lust att komma till klarhet och göra en sak färdig i sänder — det kan man övertyga sig om genom att iakttaga spädbarn eller ett barn i krypdåden, som leker med sig själv och sina leksaker i fred och ro utan vuxnas inblandning.

Greta Jönass

Hur det ser ut på samma plats 1952.

1700-talsgård i Blåvik har anor från medeltiden

Hårdaholmen — eller Håreholmen, som den heter på kartor och i köpehandlingar — i Blåviks socken är en gård med anor. Från så långt tillbaka som i början av 1500-talet har man säkra anteckningar om gården och folket, som bodde där. Men det är inte bara dessa anteckningar som intresserar. Gårdens nuvarande mangårdsbyggnad är också av gammalt fint märke. Den uppfördes 1737.

En visit på Hårdaholmen ger rikt utbyte. Runt den historiska gården och utmed den leende Sommens stränder är det en underbar natur. De många olika lövträden i förening med märkens blomprakt och grönska bildar en sällsynt vacker tavla.

Hårdaholmen ägs numera av Erik och Gunnar Andersson, som för några år sedan övertog gården efter sin fader kommunalmannen A. J. Andersson. Som ovan nämnts uppfördes mangårdsbyggnaden 1737 och den står alltjämt kvar i sitt ursprungliga skick, vittnande om den dåtida förnämliga byggnadskonsten. Byggnaden har en stilren, vacker exteriör (se bilden ovan) och interiör. Agarna här så långt det varit möjligt vinnlagt sig om att bevara det gamla. Senare reparationer har inte förändrat något av den gamla stilen. Inomhus finns således de nedåtvända takbjälkarna kvar i taket och dörrarna bärs alltjämt upp av förnämligt handsmidda järnbeslag.

Hövltsman och riksråd ägare

De första säkra anteckningarna om gården är från 1540-talet. Då tillhörde den Måns Johansson av

ätten Natt och Dag, enligt de anteckningar som ryttmästare C. M. Nisser på Liljeholmen gjort ur handlingar på landsarkivet i Vadstena. Måns Johansson var Gustav Vasas hövltsman under Dackefejden. Efter hans död ärvdes gården av sonen Erich Månsson, som var riksråd. Vid den tiden ingick även Karsbo, Arrebo, Blåvik, Bösebo, Eklabo, Fiskarp, Liljeholmen, Timmerö m. fl. gårdar.

Under årens lopp har namnet ändrats åtskilliga gånger. 1551 kallas den Hårdaholm, 1562 Hårdleholma, 1626 Håreholma och i Göstrings dombok för 1642 heter gården Horssholmen. Från 1702 kallas dock gården Håreholmen. På senare tid har dock återigen namnet Hårdaholmen kommit i bruk.

Måns Crus, lagman över Värmland och Dal, blev 1600 ägare till Hårdaholmen, som då hörde samman med Fiskarp. Därefter kommer Margareta Drake, som emellertid sålde den jämte Liljeholmen och Fiskarp till major Gabriel Gyllenstål för 3.350 daler silvermynt. 1701 gifte sig Gyllenståls dotter Maria Sophia med amiralskaptenen Erik Ahlfort från Karlskrona och utfick i samband härmed sitt moderneärv, som bl. a. omfattade Håreholmen, Liljeholmen, Blåvik, Arnäs och Holmetorp jämte gårdar i Småland och norra Östergötland samt Braskebo i Asby.

Från 1705 finns en anteckning om att kapten Ahlfort framfört klagomål över den dåliga ridvägen till Torpa kyrka. Brofogden fick därför befallning att med hjälp av alla "åboer omlaga den elaka kiörkovägen till Torpa kiörka från Håreholmen till Drags bro så att

det blifver svarsgod ridväg". 1720 står bonden Sven Månsson anklagad för att ha uppvaktat en soldatänka på Liljeholmens marker. Trots graverande vittnesmål svarar han sig fri från anklagelsen. Efter kapten Ahlfort, som avled 1730, omnämnes Måns i Håreholmen. 1749 upprättas geometrisk karta över Liljeholmen, Hårdaholmen, Fiskarp och Flanhults ägor i samband med en process mellan ägaren till de förra och ägaren till den sistnämnda gården. Hårdaholmen uppmättes till 712 tld, 21 kappeland. 1753 dör fru Gyllenstål och ärvas av sonen, kaptenlöjtnant Gabriel Ahlfort, gift med sin kusin Anna Brita Wetterström från Somvik. Denne dör 1780 och om honom finns bl. a. antecknat, att han satte igång flera stora processer om utmärkerna. Sedan Ahlfort avlidit övertas gården av sönnerna Erik och Gustaf Adolph. Nästa ägare blir Georg Fredrik Ahlfort, gift med Helena Ögnehlo.

1811 hålles syn på gården i samband med att sönnerna hemställer om att fadern måtte ställas under förmyndare på grund av flerårigt överflödigt bruk av starka drycker. Sönnerna vill rädda honom och sina två systrar från fattigdom. Gården jämte åbyggnad, torp (Lifgrenadjärortet, Häggarp, Jekarehult, Berget, Udden och Sågen) och övriga tillhörigheter värderas i 4.300 riksdaler specie. I syneprotokollet omnämnes att de årliga utgifterna bl. a. utgöres av kronotonde, brännvinsskatt, ordinarie ränta, häradsränta, beviljning, rusttjänstbeviljning, tuilacclis, prästetionde, penningar och såd till organist, klockare, kyrkväktare och fattiga samt underhållskostnad för kyrko-, tings-, fattighus- och prästgårdabyggnader.

Gården ägdes till mitten av 1800-talet av släkten Ahlfort. Den siste ägaren hette Bergman och var fältkamrer. Denne måste dock sälja gården sedan han genom alltför vidlyftiga affärer råkat på obestånd. Den nye ägaren hette Boxholms AB. Gården brukades dock alltjämt av släkten Ahlfort och den siste brukaren av denna släkt var Per Karlsson, på senare tid bosatt på Blåviks gård. Han är nu död.

Hårdaholmen har haft många ägare och dess öden har skiftat. Ett synes dock samtliga ägare haft gemensamt: den rätta kärleken för det faderneärvda. Endast härigenom har det blivit möjligt att kunna bevara den vackra 1700-talsbyggnaden i dess nuvarande förnämliga skick.

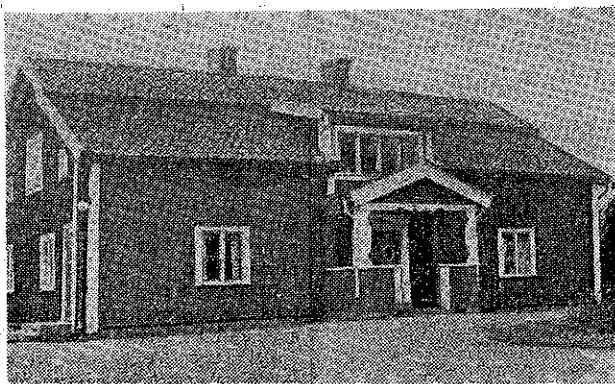
Thor

DOMSSÖNDAG

Det gamla året lider mot sitt slut, domssöndagen nu om söndag är kyrkoårets sista dag. I svenska kyrkolagen 14: 6 stadgas, att "evangeliet om yttersta domen", alltid skall läsas söndagen näst före advent. Namnet domssöndag infördes emellertid först i evangelieboken av 1921. Förr skulle man den dagen kläda sig i säck och aska, "bota och bekänna", som det hette i den gamla kyrkolagen.

I detta sammanhang erinrar jag mig en uppteckning av en märklig predikan som en gång hölls av kyrkoherden i Lannaskede och Myresjö församlingar i Småland en domssöndag för oca 100 år sedan. Den gode kyrkoherden skall i denna markaba predikan ha sagt ungefär så här: Hörer nu vad som skall ske på den yttersta dagen. Då skall alla få som de förtjänat och ni kan förstå att det blir ett långt syndaregister både för mig och er. I Myresjöbor, då tror jag nog i skullen ha önskat att I levat som jag lärt eder. Men då är det för

sent att ångra. Om I ock utgjuten tårar som fyllde ett helt hav. I kan tro den dagen blir inte angenäm för mig heller. Ty då skall jag stå till svars för hur jag förvaltat mitt pund. Fast jag är glad att jag inte kommer först utan bland de yttersta. Ty först skall alla kejsare och kungar, påvar och biskopar redogöra för sina domän. Så länge är jag lugn. Men så kommer turen till oss kyrkoherdar och då börjar jag att bäva. Så ropar Herren fram mina ämbetsbröder i grannpastoraten Alsheda, Korsberga och Vetlanda. Då gömmer jag mig så långt bort jag kan. Men till slut hör jag tydligt: "Wikbom, var har du dina får?" Jag tiger. stilla och tänker, det finns väl flera präster än jag med namnet Wikbom. "Abraham Wikbom, var har du dina får", ropar då vår Herre än högre. Jag tiger fortfarande. Inte säkert det är jag. Det kan väl finnas fler präster som heter Abraham Wikbom. Då ropar Vår Herre med terdönsröst: "Abraham Wikbom, prost och kyrkoherde i Myresjö och Lannaskede församlingar, kom fram och gör räkenskap för dina får!". Jag kan då inte hålla mig undan längre utan darrande av skräck och rädsla ropar jag så högt jag förmår: "O Herre, Herre, jag har inga får, utan bara idel raggiga getabockar". Och då kommer som jag väntat det förfärliga svaret: "Gå då till det eviga mörket med alal dina getabockar". Men just som vi alla skall ge oss av dit där aldrig något ljus är utan blott det hemska mörkret förnimmer jag en ljuv ånglaröst som kallar mig tillbaka och säger: "Wikbom, Wikbom, gack i stället in i din Herres härlighet, ty du hafver dock bjudit till och gjort vad du kunnat för desas stackars Myresjöbor.

Hårdaholmen

60 år distriktsöverläraren och kantorn Albert J. Hahn, Törnevalle.

Efter någon kortare tids tjänstgöring på annat håll omedelbart efter avslagda examina kom kantor Hahn såsom vikarie till Törnevalle våterminen 1916 och blev redan 1 juli samma år ordinarie folkskollärare och organist, vilken befattning han alltså innehaft mer än 35 år.

Vid sidan om tjänsten har han innehaft en lång rad av förtroendeuppdrag, som här icke kan i alla detaljer specificeras. Det kan dock nämnas, att han var kristidsnämndens ordförande under det första världskriget. Han blev tidigt föreståndare för Törnevalle sjuk- och begravningskassa och nedlade ett intresserat och skickligt arbete, då denna på 30-talet ombildades till Åkerbo erkända sjuk-

kassa, vilken han liksom förestod till 1948. Han tillhörde också Centralsjukvårdsstyrelse. Ordförande i kommunalstämman blev han 1935 och i kommunalfullmäktige, då denna institution 1936 infördes. I omkring 15 års tid var han överförmyndare. Av den nya storkommunen har han betrotts med ledamotskap i kommunalfullmäktige, skolstyrelsen och kommunalnämnden. I den sistnämnda är han också vice ordförande.

Det mest omfattande arbetet har kantor Hahn dock nedlagt på kyrkans och skolans område. Sedan många år tjänstgör han såsom skolesekreterare. Han var med redan då den nuvarande skolanläggningen planerades och kom till utförande, och han är den som planerat den utbyggnad av skolan, vartill ritningar och förslag nu vilas hos högre myndigheter. Ett omfattande arbete har avlidit och avilar alltjämt kantor Hahn i samband med den omorganisation, som skolväsendet f. n. genomgår i följd av övergången till storkommun. Han är utan tvekan den ledande kraften härvidlag, vartill han också är särskilt väl skickad icke blott på grund av sin praktiska blick och sitt utpräglade ordningssinne, utan också genom den erfarenhet han vunnit under sina långvariga, under omkring 20 års tid regelbundet återkommande förordnanden såsom statens folkskoleinspektör. För alla inom församlingen och kommunen är det därför bara i sin ordning, att han just i dessa dagar valts till distriktsöverlärare i Åkerbo kommuns skoldistrikt.

I lärarorganisationerna har kantor Hahn under årens lopp beklätt med en hel mängd förtroendeuppdrag, vilket vittnar om den

uppskattning han är föremål för i dessa kretsar såsom skolman och personlighet. Detta gäller även hans ställning inom Sveriges allmänna kantors- och organistförening, där han sedan länge tjänstgör bl. a. såsom ombudsman inom Linköpings stift. På det kyrkomusikaliska området må f. ö. nämnas, att kantor Hahn är en framtående sångare, som ofta anlitats även utom församlingen, samt skicklig organist och körledare. När Törnevalle kyrkogård häröfret utbyggdes till ett synnerligen förnämligt instrument med icke mindre än ett 25-tal stämmor, kom hans insikter på detta område väl till pass.

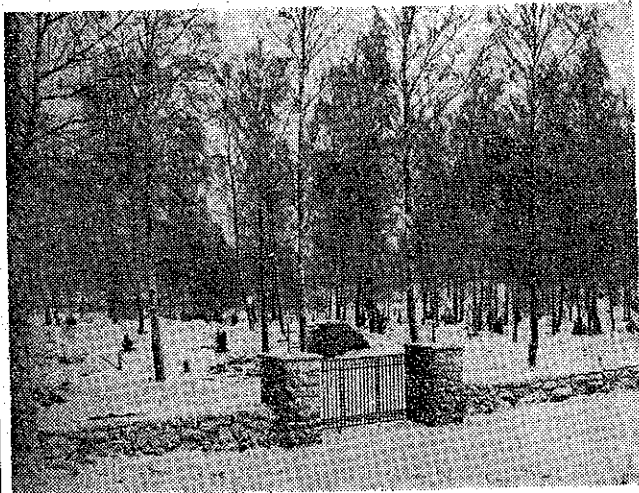
Listan, med befattningar, förtroendeuppdrag och insatser torde icke vara fullständig. Det väsentliga är emellertid det sätt, varpå de många plikterna fyllts. Här kan då på nytt erinras om kantor Hahns eminenta organisationsförmåga, arbetsförmåga och grundlighet, som gör att ingenting slarvas undan. Vad som är värt att göras, är också värt att göras väl, tycks vara en av kantor Hahns principer. Av hans estetiska begåvning och goda konstnärliga handlag har både kyrkan och skolan vid mångfaldiga tillfällen haft stor nytta. Mångsidigheten i det personliga registret, framgår av ännu en sak. För ca 25 år sedan konstruerade kantor Hahn ett elektriskt signalur, varpå han erhöill patent. Detta ur har sedermera blivit installerat i skolor och industrianläggningar i snart sagt alla svenska landskap.

Till sist må endast tilläggas, att kantor Hahn är en nobel och förälskad man, som det alltid är lätt att samarbeta med och som verksam bidragit till de fridsamma och goda förhållanden, som råder inom församlingen och kommunen. På 60-årsdagen går därför många tacksamma och vänliga tankar till det vackra kantorshemmet i Törnevalle. R. H.

Överläraren vid Österrådet

Tacksamhet i Sommen över kyrkogårdens tillkomst

Invigning på söndag av biskop Torsten Ysander

En bild från huvudentrén till kyrkogården, som fått ett mycket vackert läge i björkskogen.

Instundande söndag blir förvisso en minnesdag för sommenborna och deras samhälle. Då är nämligen Sommens kyrkogård ett faktum, och när biskop Torsten Ysander förrättar den högtidliga invigningen och förklarar det vackra området för vigd jord och viloplats för de döda, är det säkerligen många sommenbo, som känner tacksamhet och stilla glädje inför vad som här fullbordats.

Önskemålet om en egen begravningsplats har alltid funnits i samhället. Men åren har gått och de avlidna har fått begravas, visserligen inom socknen, men ändå som man tyckt i främmande jord. Nu behöver inte detta längre ske. Nu får varje ortbo, om han så önskar, stanna och vila, där han hör hemma.

Hur har då denna förnämliga griftegård kommit till? Jo, embryot utgjordes av fabrikkör Elias Baards donation från år 1947. Med denna donation följde en bestämmelse om att arbetet måste vara påbörjat senast tre år efter donationsbrevets datum. Så skedde också. Beslut i frågan fattades av Säby kyrkofullmäktige den 13 maj 1949. Det gällde då närmast inköp av mark och att kyrkogården i sin helhet skulle överensstämma med ett av arkitektfirman Joh. Dahl upprättat förslag. År 1950 godkändes förslaget av byggnadsstyrelsen och strax därefter beviljades byggnadstillstånd. Hela området mäter 8.714 kvm. och är dels från Stallberga gård och dels från häradsallmänningen. Sammanlagt kostade den inköpta marken 4.821 kronor. Redan under år 1951 fick arbetet på kyrkogården god fart och i första hand byggdes själva infartsvägen. Eftersom området ligger i en kombinerad ängs- och skogsmark blev det också rätt mycket trädfällning och stubbrytning. Under år 1952 har bl. a. en tredjedel av området

med plats för omkring 200 gravar djupgrävts. Dessutom finns plats för urngravar. Marken har varit mycket stenbunden och massor av sten har fraktats bort, då inte mer än en liten del gått åt till stenmuren, som omgärdar hela begravningsplatsen. Fyllnadsmassa har hämtats från Boxholm, Stallberga och Röd-hälla. Från Göteryd i Trehörna kommer den matjord, som lagts i ett 20 cm. tjockt lager över det djupgrävda området.

Sommenborna har dock en önskan till, och det är en klockstapel samt ett bisättningsrum. Frågan har bl. a. diskuterats av Sommens kommunalförening, som under tiden man väntar beslut från vederbörande myndighet skall sätta igång med en frivillig insamling av koppar till en griftegårdsklocka.

För gravningsarbetet har sommenborna svarat med hr Enfrid Johansson som förman. Den pampiga stenmuren, som förhöjer kyrkogårdens skönhet, har mycket yrkesskickligt lagts av hr Olle Sjöstedt och hans man-nar. Järngrindarna med inskriptionen "Anno 1952" har tillverkats av smidesmästare B. Söderström, Gripenberg.

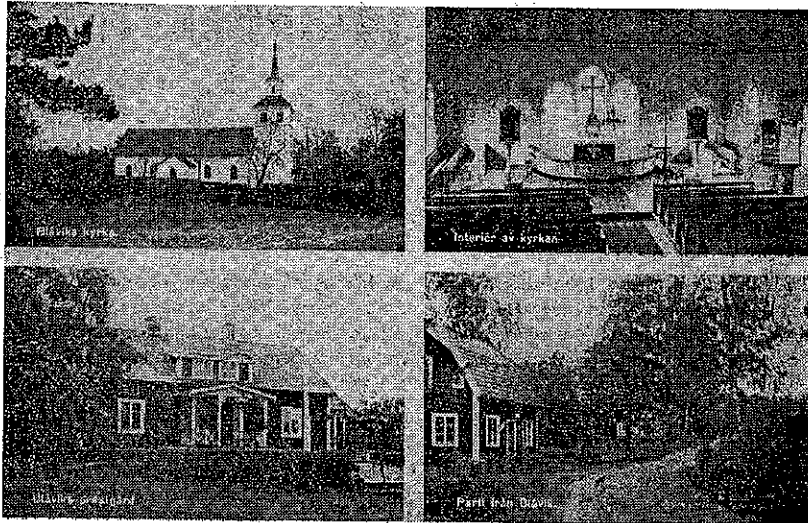
Arbetskommittén har bestått av prosten J. S. Johansson, ordförande, folkskollärare Joh. Wängö, läroverksadjunkt Sven Borg, muraremästare Fritz Lund och nämndeman Bror Ljunggren samt kontrollanten, ingenjör Martin Andersson.

Predikoturer

Alarps missionshus: Söndag 11 Wärmegård.
Asby missionshus: Lördag 19.30 juniörsekr. Brunnerby, Wärmegård. — Söndag 9 skola; 14 ungdomssekr. Evert Apelmo, Wärmegård, musikföreningen, sparbössättning för byggnadskassan. — Måndag 13 mandolinövning; 19 juniörmöte.

Blåviks kommun upphörde — inte Blåviks församling

Många indragningsplaner aktuella. — Folkmängden endast 236. — Skolorna sammanslås. — Lång rundtur för posten

Några bilder från Blåviks vackra kyrkby.

Den 1 januari 1952 strök Blåviks kommun med vid den stora kommunsammanslagningen.

Den gräsliga jätten Gluff-Gluff i storkommunens gestalt skall infånga små kommuner, såsom det blivit befallt.

Namn på mindre kommuner kommer därvidlag bort. Bort drar nu Målexander och flera av samma sort.

Så skrev en huvudstadstidning vid den tiden. Det gällde också Blåvik. Kommunen var en av de minsta i länet, och hade som sådan ej existensberättigande längre. Centraliseringen tog ett stort steg framåt. I ett slag skulle allting omvandlas. De förutvarande kommunalpamparna förvandlades i en hast till storkommunpampar eller fick nöja sig med att avpoliteras som obehövliga. De förut spirande småsamhällena, som fick en central plats i den nya kommunen, växte snabbt till verkliga metropoler, i makt och betydelse tävlande med vilket större centrum som helst. Stora ting var i görningen. För Blåvik blev det tvärtom.

Hur skall det gå med Blåviks Ålderdomshem?

Genom kommunsammanslagningen bröts det gamla sambandet mellan kommun och församling. Blåviks kommun upphörde att existera men inte Blåviks församling. Kommunen blev Södra Göstring, bestående av de

gamla kommunerna Åsbo, Målexander och Blåvik. Ålderdomshemmet byggdes år 1922 och skänktes av Boxholms AB att användas för vården av de gamla inom Blåviks kommun. Att Boxholms AB hade så stort intresse för saken, beror på att 9/10 av dessa trakter ägdes av bolaget och 90 proc. av befolkningen är i bolagets tjänst. Eftersom någon kommunsammanslagning på den tiden, så hemmet byggdes ej ännu var i åtanke, blandades begreppen kommun och församling samman, vilket sedan gjorde det tveksamt, om det skulle vara den nya kommunen eller Blåviks kyrkoförsamling, som skulle vara ägare till Ålderdomshemmet, när nu kommun och församling skildes åt. Genom länsstyrelsebeslut i frågan blev det fastslaget att det var S. Göstrings kommun, som var ägare. Denna fråga hade väl ej vållat några särskilda bekymmer, om hemmet varit i full gång och verksamhet. Men genom församlingens ringa folk-mängd, 236 vid senaste Årsskiftet, hade det läget uppspätt, att det sedan hösten 1951 ej fanns någon, som behövde anläta hemmets vård. De gamla i bygden kunde klara sig själva på sina ställen eller fick behövlig hjälp av anhöriga. Kommunen hade ingen användning för Ålderdomshemmet för tillfället, och då uppstod tanken på att sälja fastigheten. En spekulant anmälde sig också snart. Boxholms AB önskade köpa tillbaka sin engångs-givna gåva att inredas till bostäder åt skogsarbetare. För

att i någon mån tillmötegå församlingens intressen skulle en del av hemmet, ett kök och en större sal, få disponeras till församlingshem. Så långt var allt gott och väl. Men när sedan bostadsstyrelsen kom för att besöka huset och fastställa köpet, ändrades det därhän att skulle bolaget köpa tillbaka fastigheten, slopades denna undantagsbestämmelse. Församlingssalen drogs in. Så ligger saken till just nu, och utgången är ännu oviss. De gamla i församlingen resonerar emellertid så, att hemmet ju är byggt för deras räknning och skänkt åt dem. Och de undrar om det är rätt och riktigt att gå och sälja deras egendom. Inom fattigvårdsstyrelsen lär det vara på förslag, att de pengar som erhålles genom försäljning skulle fonderas och avkastningen tillfalla de gamla i församlingen.

Men vad gagnar det med understöd i hemmet, om de gamla är i behov av vård på Ålderdomshem?

Indragning av både komministertjänsten och kantorstjänsten?

Inom Blåviks församling finns sedan gammalt två skolor, en i Arrebo för den norra delen och en vid kyrkan för den södra. Barnantalet är inte så stort: 10 i kyrkskolan och ungefär det dubbla i Arrebo i år. Skolorna är emellertid inte desamma. Medan Arrebo har kvar C2-formen, d. v. s. varannan-

dagsläsning, har kyrkskolan sedan förra året B3, vardagsläsning. För att kunna ändra skolformen i Arrebo till vardagsläsning och på samma gång undvika B3-skolan, som är en mindre önskvärd skolform och mycket arbetsam, har den nya skolstyrelsen undersökt möjligheterna att av de båda göra en. Folkskolan skulle förläggas till Arrebo, där de flesta barnen finns, och småskolan skulle bli vid kyrkskolan. Genom s. k. pendelskjutsar skulle småskolebarnen vid kyrkskolan följa med tillbaka till Arrebo. På det sättet kunde läparen och kantorn utbytas mot en småskollärarinna. Eftersom dessutom församlet till ny pastoratsindelning hotar indragning av komministertjänsten, skulle kantorstjänsten möjligen också slopas. Enligt de nya bestämmelserna kan dessutom småskollärarinnan antagas till kantor eller orgelspelare, om organistexamen ej avlagts.

Kyrkbyns affär och poststation i kombination.

Invid kyrkan har Konsult sin affär och handelsföreståndare Heks hustru sköter posten i samma hus. Posten kommer med bil från Strålsnäs. Den utgår vid 8-tiden på morgonen och går till Danielshammar, Ulrika, Målexander och Blåvik och tillbaka till Strålsnäs över Boxholm. En rundtur på omkring 12 mil. Postförare är hr. Vitalis Ohlsson, Strålsnäs. En sådan posttur betjänar dagligen ett stort område med kommande och avgående post. För postverkets del torde det dock ej vara av något större ekonomiskt intresse att upprätthålla turan. Avlösningar och de långa transportererna i samband med den tämligen ringa mängden av post och postkunder gör, att några större vinster knappast kan vara att räkna in, om det blir någon vinst alls. Kanske tvärtom.

Posten i Blåvik står i samband med affären och denna har en årlig omsättning på omkring 80.000 kr. Detta lär vara i minsta laget för att en affär ska vara ekonomiskt lönsam. Omkostnader och transporter tar sitt. Någon mer affär finns inte inom församlingen, men en del konkurrens förekommer genom varubilar, såsom fisk- och charluteribilar. Konsumkonkurrensen även delvis med sig själv genom en varubuss från Boxholm, som inkräktar till en del på handelsområdet.

Både affär och poststation är starkt hotade av indragning. Ett postombud skulle kunna överta en del av poststationens uppgifter och postföraren göra resten.

Hur ska det bli för dessa, som måste bo kvar på en sådan plats sedan, om alla dessa indragningsplaner förverkligas? Vart ska de ta vägen när de blir gamla och orkeslösa? Var ska de göra sina affärer? Vem ska predika vid högmässan och vem ska sköta orgelverket?

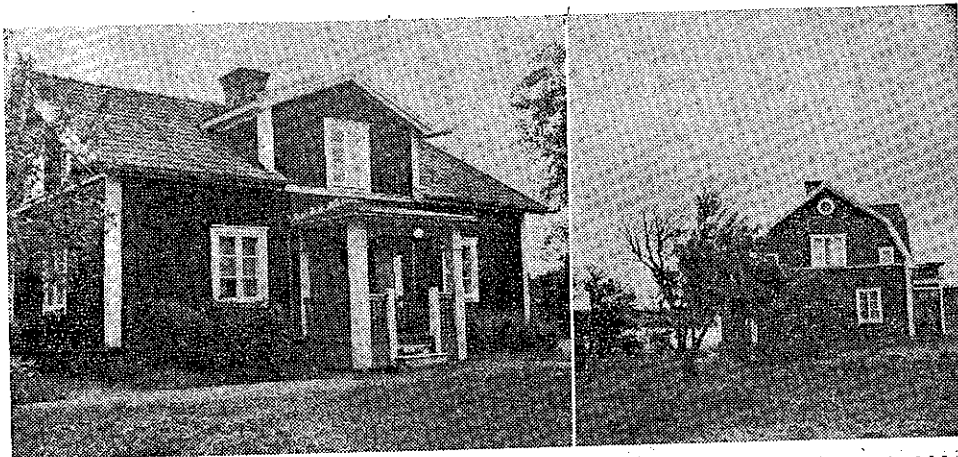
Det sägs ibland av affärsmän och andra att deras företag är väl ingen välgörenhetsinrättning, när en affär ska göras upp eller dylikt. Men varför skulle det inte kunna vara så. Är det möjligt att med små medel och lite välvilja kunna idka välgörenhet, så varför inte göra det i de här ovan berörda fallen borde alla de, som det avgår, ställa sig inför den frågan: Hur ska vi bäst

kunna fräsa bygden och folk? De kanske frågorna skulle lösas rätt enkelt utan stora uppgifter och till glädje och nytta för många ut i avskilda

FISKEVIK EN GAMMAL BY vid sjön Sommens strand

30/6 54

En tradition fortledes där, med rötter kanske långt tillbaka i grå forntid...

Det går en väg till Fiskevik, men den slutar där. Lugn och stillhet härskar också över de båda gårdarna, vars mangårdsbyggnader ses härövan. T. v. bor familjen Ernst Asplund och t. h. familjen Thure Karlsson. Mellan de båda byggnaderna skymtar sjön Sommen.

Sjön Sommen sträcker två smala vikar långt upp mot norr. Den västra, Hestersviken, bildar ett stycke naturligt gräns mellan Östergötland och Småland och slutar någon kilometer norr om Sommens samhälle. Den andra, Andersboviken, drar iväg ungefär lika långt norrut, smalnar av och bildar slutligen Svartåns utlopp ur sjön vid Laxberg. Mellan de båda vikarna skjuter en från början ungefär 5 kilometer bred udde ner mot söder bortåt en mil i längd och slutar i en spets i närheten av Blåviks kyrka. Av allt att döma är det Andersboviken, som först blev befolkad genom Svartån, fast Hestersviken på grund av en mer tillgänglig natur och genom landsväg och östra stambanan senare fått en tätare bebyggelse.

Alldeles i närheten av Svartåns utlopp ur sjön ligger gården Fiskevik, med all säkerhet en av de först bebodda platserna vid sjöns stränder. Både namn och läge ger anledning till funderingar, om inte här en gång stenåldersfolk slagit sig ner med jakt och fiske som huvudnärning. Visserligen har inga direkta fornynd gjorts just här, men i Tingkullanäs, ett par kilometer längre mot söder, har ett par stenyxor funnits. En s. k. ekstock har också legat och muktat i trakten. Äldre husgrunder har även påträffats.

Det är fortfarande fördelaktigt att nalkas byn från sjösidan. Farbar väg finns emellertid numera, och den knyter vid stora landsvägen Sommen—Boxholm vid Hester.

Det vilar lugn och stillhet över de två gårdar, varav Fiskevik nu består. Det brusande jänklet är fjärran. Inga huvudstråk drar här förbi. En och annan gång kommer Boxholm II dragande med prämar eller timmerbottor förbi ute på fjärdan, men de heller visar någon större betydelse. Väg finns som sagts

till Fiskevik, men den slutar där. Längre ner på udden ligger Tingkullanäs och Torsudden, men de gårdarna saknar helt och hållet vägförbindelser.

Nu kommer ägaren av den ena av gårdarna, hr Ernst Asplund över gårdsplanen för att ge sina höns middagsmålet. Han och hans fru har redan avverkat en stadsresa. De har nämligen varit i Tranås på förmiddagen. För att komma dit, har de först fått gå tvärs över udden någon kilometer och sedan med roddbåt tagit sig över till Slängan för att där passa bussen vid 9-tiden. Men sådana småsaker bekommer inte ett par av hr och fru Asplunds kynne så mycket. De är härda och vana vid större strapasser än så. Vid halv 1-tiden går bussen tillbaka från Tranås och vid 2—3-tiden på dagen är de hemma igen. Men en liten middagsslummer kan ju då inte vara ur vägen. En gång i veckan, och då helst på fredagarna, brukar de företa den resan.

Hr Asplund hör inte till dem, som i första taget berättar allt, vad han vet. Men ett och annat får vi ändå reda på, när han väl kommit i berättartagen. Född år 1888 emigrerade han vid 20-årsåldern till Förenta staterna. Där fann han sig snart väl till rätta vid en plats i norra Minnesota, Superior, en hamn invid sjön med samma namn, även kallad Övre sjön. Här bedrevs malmlästning i stor skala vid de s. k. malmdockorna, och vid dessa ficka också den ungesvensken anställning. Under tiden här lärde han även känna svenskfödda Hulda Fält från Asby, och de ingick äktenskap år 1922. Men klimatet var inte så hälsosamt här på gränsen till Kanada. Särskilt vintrarna var kalla och besvärliga. Ibland kunde de väldiga snöstormar blåsa in från sjön och vräka ner massor av snö över bygden. Fru Asplund särskilt hade svårt att kla-

ra sig med sådana förhållanden. En läkare tillfrågades, och han tillrådde klimatombyte. När då frågan om inte Sverige skulle passa bra, kom på tal utropade läkaren sin stora förtjusning över förslaget. Det skulle säkert vara välgörande. År 1927 var makarna Asplund i hemlandet igen och följande år inköptes gården Fiskevik. Det var samma gård förresten, där nämndemannen August Andersson i Övrarp en gång i tiden lekt som barn.

Att hr Asplund inte helt och hållet lyckats förgäta landet i väster och tiden där visar bl. a. det förhållandet, att han noga följer med vad som händer och sker genom amerikanska tidningar, som då och då hittar vägen hit. Särskilt de trakter, som han känner till, är föremål för hans intresse.

Nu håller de på med försök att få farled, så att atlantångarna ska kunna gå in till hamnarna vid de Kanadiska sjöarna därborta, säger han. Det ska bli intressant att se, hur de klarar av den saken.

Numera sysslar hr Asplund mest med arbetet i skogen. Lantbruket har han arrenderat bort till grannen, hr Thure Karlsson, som nu brukar båda gårdarna. Den gården, som hr och fru Karlsson bor på, äges av ett sterbhus, och ägarna bor på andra håll. Det är nu endast dessa två familjerna kvar i Fiskevik, fast de ibland varit åtminstone fyra. Och några barn, som går i skolan, finns inte på gården. Det vore också en rätt besvärlig sak att ordna. Fiskevik ligger i Blåvik, men vägen till Arrebo skola går över sjön, varför enda utvägen är till Boxholm, och dit är det minst en mil.

Nog skulle bygderna vara bra mycket ödsligare, o inte dessa spridda gårdarna funnes till. Några stordåd utföres väl kanske inte på dem. Men en tradition fortledes där, med rötter kanske långt tillbaka i grå forntid.

tid. De som lärt sig att leva här i avskild idoghet, håller dessa traditioner vid liv. De visar i praktisk gärning sin kärlek till livet, till sitt land och sin hembygd.

S. L.

Några av scouterna samlade i tältöppningen

Scoutliv i Blåvik

Mjölby scoutkår har som plats för årets sommarläger valt stranden av Stocksjön, Blåvik. Där har ett 20-tal pojkar och ledare varit samlade under den gångna veckan. Intressanta övningar har stått på programmet och den av människofot sällan trampade marken i de vida skogsmarkerna har varit en idealisk träningsplats för terränglekar av olika slag. En natt har pojkarna, som är i den övre folkskoleåldern, 11—13 år, tillbringat i rishyddor i skogen. Ute på en ö i den närbelägna Stensjön har fyra seniorer haft sin tältplats. På en flotte av stockar har de paddlat och stakat sig över från stranden och dit. Lägerchef har varit hr Evert Gustavsson, Mjölby.

När scouterna på söndagen åter var hemma efter en veckas lägerliv var de sprängfyllda av roliga minnen och goda erfarenheter. Lägerveckan blev mycket lyckad för både ledare och scouter, ty vädrets makter har under hela veckan visat sitt allra gladaste leende mot dem, och arrangemangen slog väl ut. Lägerdeltagarna har bjudits på en lagom blandning av arbete och tävlingar, som inte var alltför strapatsrika men ändå krävde en hel del kunskande i scouting. Den mest krävande tävlingen var utan tvekan lägerhajken, som tog två dagar i anspråk. Första dagens marschsträckning var ca 1 mil med uppehåll på fyra kontroller för lössande av ganska krävande uppgifter. Vid kontroll II skulle t. ex. en korg flötas av rötter. Pojkarna kämpade heroiskt för att visa sin och sin patrulls kämpakraft. Övernattningen skedde i vindskydd.

Andra dagens stråk var lika krävande, men inte en min av trötthet visades när patrullerna fram på eftermiddagen spurtade i mål vid lägerplatsen efter två dagars tävlande. Segrare i lägerhajken blev patrull Ekorre.

En individuell läger trekamp, omfattande terränglöpning, livlinekastning och simning, har också utkämpats. Terränglöpningen förtjänar ett särskilt omnämnande. Pojkarna väcktes någon minut före reveljen, och varskodades om att i och med att reveljen gått var terränglöpningen påbörjad. Den morgonen kom pojkarna snabbt på benen. Snabbast runt banan var Björn Holm. Detta var en av de många överraskningarna på lägret som gjorde att alla gick och väntade på vad som helst. Hela lägerprogrammet var nämligen uppbyggt på rena överraskningarna. En annan överraskande episod kom på onsdagskvällen ungefär en timme efter tapto, då scouterna väcktes av höga skrik från lägerområdet och snart kom order om att alla skulle ut och söka efter ett par mystiska individer, som gjort inbrott i köket. Resultatet uteblev inte, ty efter en halvtimme återkom en patrull med "tjuvarna" ett par seniorscouter. Belöningen blev "tjuvgodset", ett par tablettaskar.

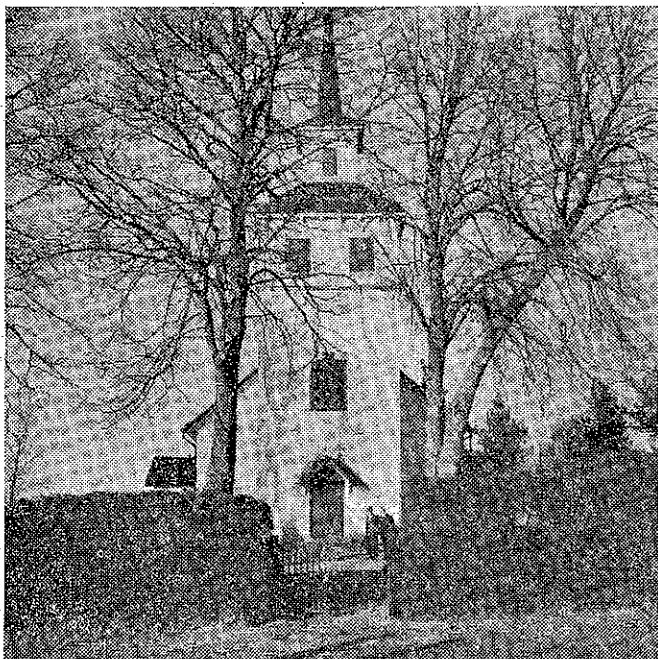
Men för att återgå till trekampen. I livlinekastningen segrade Jan Cassel och i simningen tog Björn Holm sin andra seger. Segrare i trekampstävlingen blev Jan Cassel, Patrull Ålg. I lägrets sista tävling, en terrängtävling, visade sig patrull Ekorre på styva linan i den svåra terrängen runt lägerplatsen. Dessutom har man haft en hel del småtävlingar där alla patruller skurit lagrar.

Sista lägerdagen, lördagen, gick i lugnets tecken. Några större tävlingar hade man inte, då det också var besöksdag. Men de scoutprov som under veckan tränats togs. Till avslutningslägerbålet var föräldrar och ortsbefolkning inbjudna o. det hölls på en klipp-hylla vid sjön. Vid lägerplatsen hade man satt upp marschaller och ljus på båda sidor om stigen till bålet. När lägerbålet tändes närmade sig en flotte sakta på den spegelblanka sjön med några seniorscouter som roddare. Flotten låg sedan under hela bålet ute på sjön, och när det slocknade lystes sjön upp av en gulskimrande människåra. Efter scoutsång och scoutbön tog alla sina knivar på ceremonistocken och tågade tysta till lägerplatsen.

På söndagen arbetade alla frenetiskt på att bryta lägret och allt var klappat och klart för hemfärd vid middagstiden. En hek-

tisk men på alla sätt väl genomförd lägervecka var slut.

S. Edgar

Blåviks kyrka.

GLIMTAR FRÅN BLÅVIK

Många gårdar i Blåvik, som nu står öde, har fordom varit blomstrande och välskötta boställen. Liljeholmens herrgård jämte flera större och mindre gårdar däromkring ägdes t. ex. på 1880-talet och tidigare av den förmögne jorddrotten fältkamrer Bergman på Schedevi. Vid han bortgång gick kvarlåtenskapen i arv till de tre döttrarna, av vilka en var gift med godsägare Esbjörn Pontin, som var kyrkoherdeson från Torpa.

Förbi Flaskarp i Liljeholmens närhet rann en liten å från småsjöarna uppe i skogen ut till sjön Sommen. An rensades nu upp och försågs med timmerrännor på grunda och branta ställen och förbindelsen småsjöarna emellan dikades upp. På så sätt kom en flottilj till stånd, så att timmer kunde forslas från skogarna och ner till sjön Sommen. Vid Flaskarp var ett litet vattenfall och där anlades en damm samt kvarn och sågverk. En del timmer sågades där av en sågare som hette Sund och på gården bodde mjölnaren Ohlsson med sin familj. Nu ligger Flaskarp öde och obebott, utom på somrarna, då någon familj flyttar dit för några veckor. Men ännu finns resterna av kvarndammen kvar med några murkna rännor och trummor, och idyllen dröjer sig kvar i dungar och snår.

På herresätet Liljeholmen bodde Esbjörn Pontin tidvis, och det berättas, att han trivs så väl där, att han lät uppkalla den nya gård, som han byggde vid Rimforsa efter denna. Det är den nuvarande Liljeholmens folkhögskola. Herrgårdsbyggnaden ser just nu rätt skamfilad ut, sedan ytterbeklädnaden på väggarna blivit borttagen. Den äges av Boxholms bolag, medan lantgårdens ägare är ryttmästare Carl Nisser, som emellertid bara bor på gården med sin familj någon tid på somrarna. Arrendator är hr Hans Hörling, som under året efterträtt

sin far på den platsen. Läget är här lika idylliskt som det nya Liljeholmens vid Åsunden. De gamla pilarna sträcker ännu sina knotiga stammar i vida bågar ut över vattnet.

På andra sidan sjön rakt över från Blåviks kyrka skymtar invid stranden Romanäs sanatorium på Tranås stads område, sedan 1939 ägt av Göteborgs stad. På kvällarna glimmar ljusen från de många fönstrén så vänligt ut över vattenytan påminnande om en liten stad för sig själv.

På Blåviks kyrkogård hittar vi bl. a. en grav med en ohuggen sten som gravvård och på den står endast namnet Micke samt årtalen 1886—1914. Den ensamma flickan fick sitt sista vilorum invid sjöns strand, dit säkerligen många gånger hennes blickar sökt sig under den tid, hon vistades vid sanatoriet.

Det nuvarande Blåvik företer i mångt och mycket en annan bild än det fordom gjorde. Medan folkmängden år 1889 t. ex. var 522 personer, utgör den nu endast omkring 200 personer. Efter kommunsammanslagningen är Blåvik bara en liten del av Södra Göstrings kommun. Flaskarp och andra gårdar tillhör sedan 1908 Boxholms AB. Det är fortfarande skogsbruket, som dominerar, men virket tar nu andra vägar än genom ån vid Flaskarp. Bolaget har genom ett förgrenat vägnät gjort det möjligt att med lastbilar frakta fram skogens produkter. Så mycket folk behövs inte heller längre på gårdarna, bara arbetskraften till skogshygge och framkörning till vägarna blir tillgodosedd.

Sommargästerna sätter under en kort tid varje år i mångt och mycket sin prägel på livet utmed sjöstränderna. Men den här tiden på året vilar lugn och ro över bygden.

Sven Lantz.

Från skolans värld

Gunnar Hede, alias folkskolinspektör C. N. Hedegård berättar:

Det var i en skolas småbarnsavdelning jag vid en inspektion fann en liten pojke sitta bittert gråtande. Jag frågade, varför han grät, men han ville inte ge besked. Omsider kom dock en förklaring. Han pekade med en smutsig liten tumme på lärarinnan och sade:

— De e ho, ho prater så dant hele dan, å ja får så ont i huvet å blir så trötter.

En liten flicka stod i dörren och höll upp denna för inspektören, som började prata med henne. Hon visste att det var inspektören, men på fråga, om hon inte var rädd för honom, menade hon, att det var hon inte.

— Nej, ja e inte rädd — men fröken, ho sa att ho va rädd.

* * *

Sommens samhälle, dess uppkomst och utveckling

Av kapten THURE FILÉN

Ej sällan får man höra den anmärkningen mot Tranås grundläggare, att de lade samhället på fel plats — det skulle naturligtvis lagts intill sjön Sommen och helst där Sommens stations-samhälle växte upp. När signa-turen hört denna anmärkning, har ibland i minnet återkommit den vers i Johan Henrik Kellgrens

dikt "Salig Dumboms leverne", där han skrev:

"På sina resor han förnam,
hur väl försynens nåd
reglerat,
som floder överallt placerat,
där stora städer stryka fram"

Det var nämligen ej de första bebyggarna i Tranås eller i Sommen, som bestämde läget för de blivande samhällena, utan det var platsen, som bestämde, att här skall Ni bygga och bo och finna Er utkomst.

Platsen för den blivande Tranås stad bestämde sålunda vattenfallen i Svartån, vägmötena, marknaden och handeln samt ej minst järnvägen. Och till Sommens växt gav kringliggande skogar, järnvägen och hamnen vid Sommen upphovet.

Nu kan man blott beklaga, att Tranås från början ej kom att ligga vid sjön, vilket blev för-unnat samhället vid Sommens station. Hade emellertid Tranås sty-rande män, när samhället började växa till, gynnat dess utveckling mot sjön Sommen i stället för väster och söder ut, hade Tranås i denna dag säkerligen med sin bebyggelse nått fram till sjön vid Norraby och Tranås säteri. Och där hade det kunnat få en ut-märkt hamn och dessutom möj-ligheter att lättare än nu lösa si-na vatten- och avloppsfrågor.

Utvecklingen har i detta hän-seende i alla fall så småningom

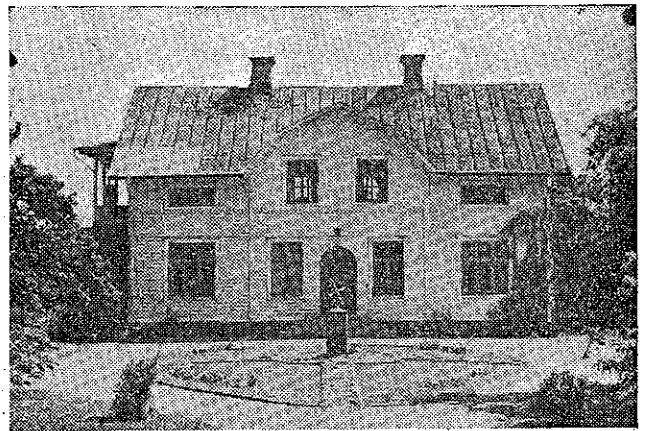
Regementstrumslagare och fru Grahn, en av de äldsta famil-jerna i det hastigt uppväxande stationssamhället.

gynnat Tranås, ty efter inkorpo-reringen av hela Säby socken, har staden nu faktiskt två mils sjö-gräns mot Sommen och Sommens samhälle har blivit en betydande del av staden.

I denna och ett par följande artiklar är det meningen att teckna några bilder ur Sommens stationssamhälles historia, att be-rätta något om dess intressanta och betydande industrier samt att skildra dagens Sommen och dess möjligheter.

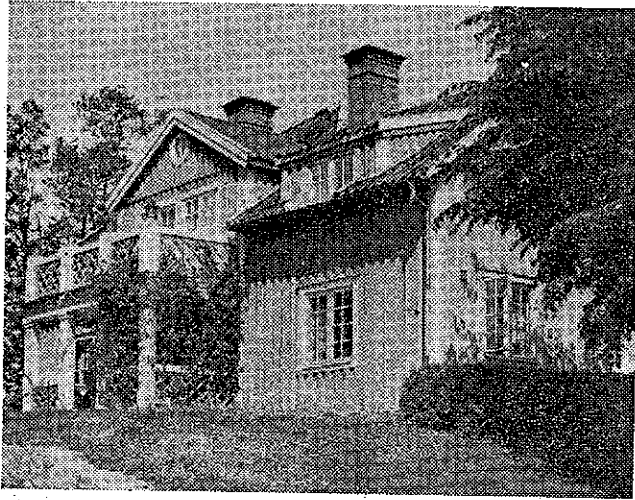
Den, som för hundra år sedan färdades från Östergötland längs Östra Holavedsvägen ner till Små-land, hade efter ett sannofikt uppehåll i Hester med hästbyte — Hester var nämligen sista gästgi-vargården i Östergötland och låg 1 km från gränsen och 3 km norr om Sommens nuvarande järn-vägsstation — att resa över den stora och för överfall och rån ökända Holavedsskogen. Ett sär-skilt fruktat pass ett par km sö-der om Sommen kallades också för "Helvetets portar". Det lig-ger nu ett stycke upp i skogen i närheten av Häradsallmänning-ens reservat och där den gamla vägen förr gick fram.

Väl inne i Småland skymtade den resande snart den nordväst-ligaste viken av Sommen. Av be-byggelse såg han dock ej myc-ket. På första halv milen skymta-de blott trumpetarbostället Gryt-bäcken och hemmanen Räckebro och Stallberga samt ett par torp och backstugor.

Mangårdsbyggnaden på Stallberga.

Hur såg det ut för 100 år sedan? — Det blev järnvägen och hamnen som gav liv åt platsen. — Grytbäcken, Räckebro och Stallberga i gamla tider. — En presentation av samhällets banbrytare.

Den till- och ombyggda manbyggnaden på Räckebro, nu inrym-mande bl. a. Trävaru AB Sommens kontorslokaler.

När blomsterkonungen Linné på en av sina resor söderut tog denna väg, har han i sin dagbok blott antecknat några iakttagel-ser om växterna på Holaveden samt att: "Murklor — resan skedde nämligen i maj — såg man plockas i skogen av bonddöserna, som voro både sköna och stora och såldes av dem en kanna murklor för fyra styver". Me-ningen är litet dunkel, men an-tagligen var det murklorna, som var "stora och sköna", eller möj-ligen bådadera.

En backig väg, skymten av ett par gårdar och några torpstugor samt en flik av Sommen, allt om-givet av väldiga barrskogar, var den bild, som mötte den resande den första fjärdingsvägen i Små-land. Detta var alltså omkring 1850.

Men tjugofem år senare hade tavlan betydligt ändrats och fått ett annat liv. Då lastades vid den nyanlagda hamnen invid den år 1874 färdiga Östra stambanan så många vagnar med timmer, som tågen kunde draga, en ångsåg frustade och fräste, en stor kombi-nerad last- och passagerarbåt "Carl Johan", som också år 1874 byggts på ett varv vid Stallberga, kom och gick på Sommafjärdens. Denna fjärd plöjdes för övrigt även av bogserbåtar, som drog pastprämar med virke eller släpa-de timmerflottar.

När klockare Jöns. Aug. Johansson — han var kantor och skollärare i Säby åren 1851—1888 — skrev sitt utkast till en "Säby sockens historia" i slutet av 1800-talet, berättar han, om det nya samhället vid Sommens station bl. a. följande: "Räckebron, som sedan järnvägen byggdes, har blivit en betydande plats, där stationen Sommen nu ligger. I förra och en del av detta århundrade hyste ägarna av denna gård dåligt folk, tjuvar och rånare o. s. v. och på detta sätt gjorde sig bemärkta inom orten. Nu är det förvandlat till ett hyggligt ställe i alla avseenden, trevligt och anständigt folk. På denna gården vid stationen äro byggda vackra lägenheter, såsom Odensberg, äges av C. Lander, Sommensberg, äges av J. Holmberg. Andra lägenheter äro: Bergåkra, Emmesberg, Fridsberg, Höjden, Johannesberg, Hotellet Karlsberg, äges av fabrikör C. Bergström, Tranås, Sandhem, Slottet, Stensgård".

Gå vi tillbaka till mitten av 1800-talet, innan någon sågverksrörelse börjat och ingen annan bebyggelse fanns än hemmanens och torpens, bodde på Grytbäcken regementsstrumslagaren vid Kungl. Jönköpings regemente Grahn. Han och hans vederhäftiga hustru spelade då en stor roll i det blivande Sommen. Från honom lever ännu kvar ett uttryck: "Nu ljusnar det" sade Grahn, "när vi klippt, ögonbryna".

Räckebron bodde vid samma hemmansägare, Carl Anmen gården brukades av

Carl. J. Persson. På Räckebron fanns även vid denna tid en kalkugn, antagligen belägen där Sommens Mössfabrik nu har sin fastighet och där fordom varit en kvarn och där Max Hermelin byggde ett litet elektricitetsverk. Räckebrons manbyggnad ingår numera som stomme i Trävaru A.-B. Sommens kontorsbyggnad vid huvudvägen genom samhället.

Stallberga ägdes av Jonas Jonsson, men köptes senare av C. J. F. Lander.

Så kom trolldagarna omkring år 1875 med ångsåg, järnväg, hamnen och ångbåtar. Efter 50 år eller omkring år 1900 har befolkningstalet på de två hemmanen stigit till omkring 300 och över 30 fastigheter hade uppförts, däribland äro då ej inräknade Elimkapellet och skolan vid Stallberga.

Den första större sågen, som anlades, skall ha varit den ångsåg, som bröderna Sörensen uppförde. De voro norrmän och ägde tillsammans Sävåns A.-B., som drev stora exportaffärer med trä i Göteborg. I Ydre mellan Sommen och Lägeråsarna hade de köpt väldiga skogar, och en stor del av dessas produkter skeppades eller flottades till denna såg i Sommen. Kompanjon med dem var ännu en norrmän, förvaltare Ragnvald Burchardt, som från år 1888 och länge bodde i Tranås, innan han som förvaltare vid Kramfors flyttade till Sollefteå. En av bröderna Sörensen var för övrigt åren 1873—1876 ägare till Olstorp gamla säteri i V. Ryd och där bodde en tid både han och Burchardt.

Johannes Sörensen, en av de två bröderna från Norge, som började trävarurörelsen i Sommen.

Den tidigaste bebyggelsen i Sommen utgjordes av bostäder för arbetare och tjänstemän vid sågarna, som snart blev flera. Men dessutom byggdes ett stort antal sommarvillor. Läget var ju synnerligen centralt vid Stambanan och dessutom underbart vid en av Sommens vackra fjärdar med möjlighet dessutom att nå sjöns alla sevärdheter på den för tiden lyxinredda och med utmärkt servering försedda "Carl Johan". Slutligen torde man få leta i vårt land efter en härligare luft, mättad med ozon från de kringliggande stora barrskogarna.

Bland villabyggarna voro från Linköping apotekare Lidbergius, änkefru Krouthen och häradsbörding F. Gustafsson. Från Jönköping kom hovrättsrådet Bratt, pappa till motbokens pappa, doktor Ivan Bratt, som här tillbragte sin barndoms somrar. Andra, som vid denna tid bodde i Sommen var "Carl Johans" befälhavare E. F. Nordeman och båtens roregångare C. F. Löfving, en bland sjöns Sommens förmänsta sagoförtäljare och vilken, om han var vid gott humör, kunde tillåta även en skolpojke några ögonblick få styra den stolta båten, då det var grundfritt och ingen storm. Flertalet fastigheter uppfördes

Förvaltare Ragnvald Burchardt, kompanjon med bröderna Sörensen men länge bosatt i Tranås.

(Forts. från föreg. sida.)

dock, som redan nämnts, för chefer, tjänstemän och arbetare vid den hastigt uppväxande trävarurörelsen, till vilken vi i en följande artikel hoppas få återkomma.

Th. Ellén.

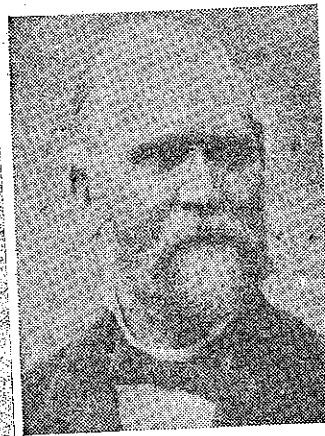
Orsakerna till samhällets Sömmens hastiga uppblostring under 1800-talets senare hälft nämndes redan i den förra artikeln: skogarna, läge vid Sommen och den utmärkta hamnen vid denna sjö, samt den år 1874 byggda järnvägen.

Den förut likaledes omnämnda och år 1874 byggda Ångsågen som Sävåns AB, egentligen hemmahörande i Göteborg, uppförde måhända blev den direkta impulsen. Bolaget ägdes till stor del av norrmän, bröderna Sörensen. På 1860-talet upphävde England och Frankrike sina importtullar på trävaror och Sveriges export av trä till dessa länder tog ett oantat uppsving. Så uppgick exempelvis år 1897 Sveriges trävaruexport till omkring 18 miljoner kronor, vilket var mer än hälften av hela landets export. Priserna steg också till oanade höjder.

Allt detta invercade på den uppväxande trävarurörelsen i Sommen och bygderna kring sjön. Sälunda bildades i Ydre och Kinda härader, med sin utförsel mer eller mindre bundna till Sommens hamn, ej mindre än sex större sågverksbolag. Ja, utförslingen av timmer och sågverksprodukter från Sommen blev så stor, att man planerade en ny järnväg Sommen — Tranås — Jönköping — Borås — Göteborg.

Skogarna, som förut blott haft betydelse för husbygge och kolning och för övrigt i stor utsträckning bränts som svedjeland, fick nu oerhörda värden. Skogsparter, som köpte eller avverkade skog eller sålde sin förvärvade avverkningsrätt till trävarubolagen, växte som svampar ur jorden och inhöstade väldiga vinster. Den minsta delen av detta guldflöde kom de verkliga skogsägarna till godo, ty bönderna, som ägde dessa skogbärande hemman, sålde antingen avverkningsrätten till sina värdefulla skogar för ett slumppris eller ofta även hela hemmanet för vrakpris.

Men vi återvända till ångsågen

Skogsförvaltare T. P. Holmberg, initiativtagare till ett av Sommens första större trävaruföretag.

i Sommen. Den följdes av flera och timmerleveranserna från Sommen blevo så stora, att man allvarigt planerade ovannämnda järnväg direkt till Göteborg. Den blev aldrig verklighet, men egendomligt är, att i våra dagar, när riksvägar projekteras, har även dykt upp ett förslag om en riksväg eller järnväg från Västervik rakt över södra Sverige ut mot Göteborg.

Forts. Räckebroen

Vad skogen mellan Blåvik och Malexander gömmer

Övergivna kolmilor från 1500-talet, 300-årig jättetall och miniatyrgravdös

En dag i somras gjorde vi, några medlemmar i Blåviks blåbandsförening, en cykeltur genom skogsmarkerna på gränsen mellan Blåvik och Malexander. En utmärkt färdledare hade vi i skogsförmannen vid Boxholms AB, Allan Carlsson, Karlstorp. Vi samlades vid Bostorp, där vägen Boxholm—Blåvik går intill sjön Hallängen. Det var soligt och varmt, och sjön låg blickstill, söndagseftermiddagens stillhet och frid vilade över den fagra nejden.

Så upp på cyklarna och iväg mot Ljungstorp! Längre hade vi inte åkt, förrän färdledaren hade något, som han ville visa. Ett stycke från vägen, som här slingrar sig fram mellan små sumpiga sjöar och mossmarker, fanns resterna efter en liten kvarn. En liten rännil letar sig väg mellan tuvorna, och — se, där, där ligger ännu tre av kvarnstenarna, lämnade som minne från en gången tid. En av traktens idoga söner har en gång här haft sin dagliga gärning. Nu finns ingenting mer kvar varken av kvarn eller bostadshus. Det är bara dessa stenar, som minner om Svantorpet och dess ägare, som säges ha haft namnet Svahn.

När vi kommer fram till första stället vid vägen, Ljungstorp, viker vi av in på en nyanlagd väg åt vänster, vilket betyder att vi nu färdas i östlig riktning. Ännu någon kilometer trampar vi på, och så är vi framme vid nästa hållplats. Ett litet stycke in i skogen står en tall av ansevärda dimensioner. Det är den s. k. Pålshotallen. Sju gånger säges den ha blivit stämplat för fällning, men varje gång blivit räddad undan. Nu är det också ett träd av ovanlig resning. En hel meter mäter den i genomskärning och är alltså 3,14 meter i omkrets. Genom sådan borrhning, som fackmännen gör för att bestämma ett träds ålder, har det beräknats, att denna tall stått här i gott och väl 300 år. I början av 1600-talet anses den ha haft sin spåda ungdomstid. Numer går skogvaktare, Carl Hult, Fällorna, i god för att inga stämplingar mer ska få hota den gamla tallens existens, åtminstone så länge han har hand om avverkningsarna här.

Skogvaktare Hult berättar också, att han i dessa trakter känner till fyra stycken gamla kolmilor, på ungefär en kilometers avstånd mellan vardera. Av någon anledning har kolen i dem aldrig blivit tillvaratagna. Om åldern av dem kan han också berätta följande. År 1923 avverkades här en hel del skogsjättar av samma storlek och ålder som Pålshotallen. Stubbarna efter så-

Pålshotallen, 300 år gammal, som stämplats för fällning sju gånger.

dana träd finns kvar, och visar att de växt upp efter milornas tillkomst. Dessa milor, som nu är överväxta med mossor och träd, bör alltså, menar herr Hult, ha rests någon gång redan på 1500-talet. En exakt uppgift om åldern skulle möjligen kunna erhållas genom någon slags vetenskaplig analys av kolet, som är mycket väl bevarat och med tiden blivit mycket tungt.

Går vi emellertid samtidigt till Boxholms bruks historia och granskar den, finner vi, att någon verksamhet, som krävde träkol inte började där förrän på 1750—1760-talet. Var dessa milor därför ämnade att lämna kol dit, skulle de i så fall ej kunna vara äldre än tidigast från den tiden. Ett par hundra år på en kolmila, är ju ändå även det en rätt aktningvärd ålder.

Men anledningen till att ingen tagit vara på dem? Drog en epidemi härjade fram över bygden, eller måste kolaren lämna allt för ofred i landet, eller blev han sjuk och oförmögen att fortsätta sitt arbete? Här irrar tankarna sig vilse i skogsdunklet, och nog vilar det en viss mystik över det som skogen gömmer.

Vår färd går vidare på sommarlädda skogsvägar. Vid stranden av Elmten lägrar vi oss en

stund och njuter av utsikten medan termos, läskedrycksflaskor och smörgåspaket kommer fram. Kommer inte då mitt i skogen på den smala vägen en splitterny lyxibil som ett vidunder mitt ibland skogsjättarna! Söndagsmetare från Boxholm har letat sig rak in i urskogen.

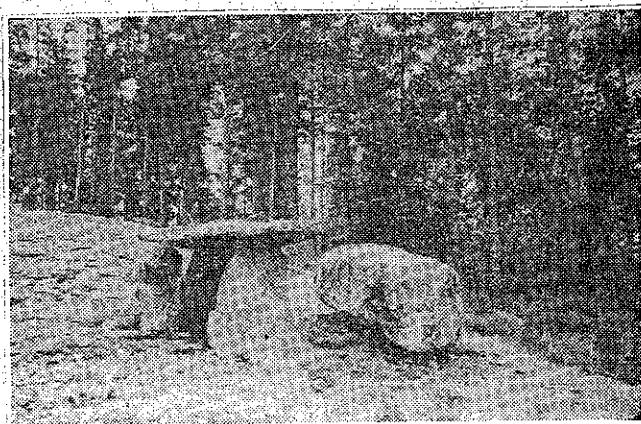
Men vi äntrar sadlarna på nytt och glider tyst och mjukt framåt på tillkörda småvägar. Komna i närheten av gården Krokshult, tar vår färdledare oss åter med in bland tuvor och träd. En bergsknalle reser sig nära intill vägen med den typiskt avslipade slutningen mot norr, som inlandsisen en gång lämnade efter sig. Och där på bergsslutningen ser vi något, som genast fångar vår uppmärksamhet. Bredvid en rätt stor sten, ungefär 1½ meter i längd, som ligger på berget, är upprest tre stycken flata stenhällar, och på dem är upplagd en stor flat sten. Alltsammans mäter ungefär 1 meter i höjd, och det hela liknar en av de forntida gravdösar, som det finns så gott om i västra och södra Sverige, fast i mycket mindre format. Vår färdledare, skogsförmannen, säger bl. a. att han hört lantbrukare David Svensson i Bösebo, som var född år 1879, berätta att han sett dessa stenar på samma plats, redan när han var en liten pojke på 1830-talet. Att den större stenen är ett flyttblock, ditfört av inlandsisen, är troligt. Men när och varför har de andra stenarna placerats där?

Här står vi åter spörjande. Vår kunskap räcker inte till för att utforska skogens hemligheter. Är detta bara ett lustigt påhitt av några ortsbor någon gång i tiden, eller rhar stenarna tjänat något speciellt ändamål? Skogvaktare Hult antyder, att de kanske tjänat något militärt syfte. Kan ske en samlingsplats i orostid eller en härförars hökvarter? Vi måste lämna även denna plats med frågorna obesvarade.

Vid Högbron stannar vi en stund och ser på två ståtliga enar, stora och höga som popplar, avteckna sig mot kvällshimlen. Sedan är vi snart ute på stora vägen till Malexander och vänder av mot Blåvik igen. Men än en gång gör vi en avstigning. Färdledaren visar oss en plats, där en källa ständigt flödar över med friskt, klart vatten. Här grävde han en gång för att avleda vattnet från vägen. I grushögen, som då lades upp bredvid källan, fann man sedan flera stycken gamla kopparmynt. En offerkälla! Tänk, om vi visste, vilken bra medicin vi har i ett glas friskt dricksvatten, lär en läkare ha sagt. Detta livselixir har nog länge varit prövat. På olika sätt.

I solnedgången skiljs vi åt vid ett vägskäl. Och vi är alla överens om, att vi haft en både rolig och lärorik utflykt.

S. L.

Stenarna vid Krokshult, som har formen av en gravdös.

T.T. 12/11 55.

Skolväg över Sommen oroar tre barns mor

Jag slutar aldrig ångslas, så länge barnen måste över sjön, säger fru Rut Beurling, Aspanäs, på utkik i fönstret tillsammans med fru Olga Polstam, Landsnäs

Skolskjutsarna har minskat skolvägarna för landsbygdens barn. Men ändå finns det fortfarande de, som får knoga långa vägar i obanad terräng för att nå fram till den väg, där skolskjutsen tar upp dem och svarar för de sista kilometerna till skolan. Vid Sommen bor tre barn, som varje dag inte bara har väl fyra km. att cykla eller åka spark utan dessutom har en många gånger riskfylld väg över sjön att tillryggalägga. Aspanäs heter arrendegården, som sticker ut på en landtunga

mitt emot Malexanders kyrka, som glittrar på andra sidan. På den gården finns inte mindre än fem barn, av vilka tre går i skolan. Vintern är den värsta tiden. Det

stormar eller dimman ligger tät. Vattnets tänder gnager längre och längre in på istäcket. Då det blir islossning, inackorderas barnen i land under den värsta tiden, innan man kan ro sig över.

— Oron går aldrig bort, säger en ångslig moder, som varje morgon ser efter de tre barnen. Kommer de fram ordentligt?

Det har nämligen funnits tillfällen, då mörkret vilat tätt och barnen sökt sig fram på isen tjugo meter bortom öppet vatten. 12-åriga Bengt och 11-åriga Christer kan simma men inte 9-åriga Karl-Gunnar.

— Vi hade aldrig flyttat hit, om vi vetat om detta, säger fru Rut Beurling, som tillsammans med maken Gösta arrenderar Aspanäs. Vi trodde barnen skulle få gå i skolan i Norra Vi, men så har det inte blivit. Jag har sökt kontakt med både skolstyrelsens ordförande och överläraren, men ännu har det inte givit resultat. Hade

jag inte våra nyvunna grannar i Landsnäs på fastlandet, Arvid och Olga Polstam, skulle det aldrig gå. Här får barnen nämligen bo, då isen inte bär. I våras bodde de inackorderade väl tolv dagar och före jul ett tiotal. I julas var vi nämligen alldeles isolerade här ute och någon post nådde oss inte på många dagar.

Från Sya kommer familjen Beurling, som i snart två år haft problemet med Sommen att brottas med.

— Det kan vara lugnt på morgonen, då barnen går, säger fru Beurling, men storm på eftermiddagen, då de skall hem. Och Sommen är

minsann ingen vanlig insjö. Det blåser lika hårt och lika fort upp på den som på Vättern.

Bröderna Bengt, Karl-Gunnar och Christer ser inte saken likadant. Varken oro eller ångslan behärskar dem, då de om morgonen ger sig ut på isen, leker med iskanten och slår yurpor med cyklarna.

— Det är lugnt och fridfullt här ute, tolkar 11-åriga Christer bestämt utom på sommaren, då sommargästerna får omkring överallt och vill beundra skönheten. Några lekkamrater har vi ju inte, men jag för min del har inget behov av lek.

— Ja, säger fru Polstam, som blivit pojkarnas inackorderingsmamma, visst är de käckä och duktiga, då de ensamma rör i olika väder. Men nog borde samarbetet föräldrar—lärare, som det alltid talas så mycket om, vara bättre här. Hittills har ingen lärare frågat efter, om eller hur barnen tar sig hem efter skolans slut.

Vägen till skolan är 8 km. för pojkarna. Den kan minskas eller ökas alltefter väderleken och var isen ligger. Först på tisdagsmorgonen hade Sommen lagt sig även

norr om Landsnäs, men än förs man förstås inte fresta den genaste vägen. Och skulle man ta landsvägen inåt halvön skulle sträckan bli 50 km.

— Jag har aklimatiserat mig i de här vackra trakterna, säger fru Beurling, men saknar naturligtvis det elektriska ljuset, som man stannat med vid ett skogshuggarlager 2½ km. från oss. Så länge barnen, som inte alltid tänker sig så noga för, måste över sjön, kommer jag att gå i ständigt ångslan.

Mica

Skolstyrelsen i Malexander: Barnens bästa!

— Skolstyrelsen har hela tiden haft barnens bästa för ögonen, poängterar en av dess ledamöter och därtill tillsyningsman i Malexander hemmansägare Arvid Malgeryd med anledning av artikeln om de tre pojkar, som varje dag får ta sig över sjön Sommen från Aspanäs till Malexanders skola.

— Vi har lagt ner både omsorg och omtanke på dessa barn, då vi

ordnat deras skolgång. Skolan i Norra Vi kan sålunda inte erbjuda barnen en bättre skolform än Malexander. Där har man dessutom inte tillgång till bespisning. Vä-

gen dit skulle ändå innebära 5 kms färd för barnen, innan de kan tas upp av någon skolskjuts.

Själva färden över sjön har vi genom kontrakt med föräldrarna ordnat så, att dagligen utbetalas en viss summa, för att barnen skall få lots. Skolstyrelsen betalar dessutom både barnens inackordering under den kritiska tiden, då det varken bär eller brister, samt därtill ersättning för att den bärbara vägen över isen under övriga tider utprickas med enruskor.

— Både bekymmer och besvär har vi haft för dessa barn, framhåller hr Malgeryd, men inom skolstyrelsen anser vi, att vi med denna dagliga ersättning för lots, ersättningen för inackordering samt utprickningen av vägen, gjort vårt bästa.